

KAZNA DOŽIVOTNOG ZATVORA U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU U BOSNI I HERCEGOVINI I DRŽAVAMA REGIJE

Pregledni naučni rad
UDK: 343.26(497.6)

DOI 10.51558/2712-1178.2022.8.1.97

Amar Lukavačkić, MA
doktorant Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli
e-mail: amarlukavackic@gmail.com

SAŽETAK

Kazna doživotnog zatvora je kazna koja se izriče za najteža krivična djela i najteže oblike teških krivičnih djela (teško ubistvo, obljubu nad djetetom, teške oblike silovanja, genocid, terorizam i drugo). Jedna od savremenih tendencija u krivičnom pravu je uvođenje kazne doživotnog zatvora kao bolje i humanije alternative smrtnoj kazni. Njenim uvođenjem se zamjenjuje kazna dugotrajnog zatvora, koju je moguće u nekim zakonodavstvima izreći i za krivična djela za koja je propisana kazna doživotnog zatvora. S tim u vezi će se analizirati prednosti i nedostaci kazne doživotnog zatvora i smrtne kazne radi utvrđivanja da li je doživotni zatvor zaista humaniji od smrtne kazne. Kazna doživotnog zatvora može pod određenim uslovima da predstavlja povredu zabrane mučenja, koju garantuje član 3. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Do ove povrede može doći ako osuđeni prema nacionalnom pravu nema nikakve izgleda da nakon određenog broja godina njenog izdržavanja bude uslovno otpušten na slobodu, odnosno da ista kazna bude nesmanjiva. Bitno je da osuđenik na kaznu doživotnog zatvora ima pravo da na početku kazne zna šta i pod kojim uslovima mora da učini da bi se razmotrilo njegovo oslobađanje, kao i da zna kada će doći do preispitivanja njegove kazne ili kada to može zatražiti. U radu se nude informacije o normativnim rješenjima zemalja regije vezano za ovu kaznu, pojedinim slučajevima iz prakse Evropskog suda za ljudska prava i učestalosti izricanje odnosno kazne na ovim prostorima gdje je zastupljena.

Ključne riječi: kazna doživotnog zatvora, smrtna kazna, uslovni otpust, zemlje regije

UVOD

Nakon smrtne kazne najviše kontroverzi izaziva primjena kazne doživotnog zatvora u zemljama gdje je ista propisana. Kazna doživotnog zatvora ili kolokvijalno doživotna robija je druga najteža krivičnoppravna sankcija i najteža u zemljama gdje nema smrtne kazne. Tamo gdje je ukinuta smrtna kazna, kao neprikladna kazna, postavlja se pitanje koja bi sankcija bila primjerena za učinitelje najtežih krivičnih djela? Takva sankcija bi trebala biti neka vrsta kazne zatvora, ali to nužno ne mora biti kazna doživotnog zatvora. U uporednom krivičnom pravu egzistiraju dvije vrste kazni zatvora koje predstavljaju alternativu smrtnoj kazni. Prva alternativa je *kazna doživotnog zatvora*, za koju u uporednom krivičnom zakonodavstvu postoje sljedeći modaliteti i to: a) *kazna doživotnog zatvora sa mogućnošću uslovnog otpusta* nakon određenog broja godina njenog izdržavanja, a što je slučaj u većini evropskih država, kao npr. u Irskoj, Kipru, Finskoj, Austriji, Njemačkoj, Grčkoj, Francuskoj, Armeniji, Mađarskoj, Turskoj, Azerbejdžanu i Albaniji,¹ b) *kazna bez uslovnog otpusta*, kao što je npr. u više saveznih američkih država (Florida, Pennsylvania, California, Louisiana, Delaware, Massachusetts i dr.)², kao i u pojedinim evropskim

-
- 1 U Irskoj je uslovni otpust moguć nakon 7 godina izdržane kazne, 12 na Kipru i Finskoj, 15 u Austriji i Njemačkoj, u Grčkoj minimalan period je 16 godina, dok je 20 godina za osuđenika kojem je izrečeno više kazni doživotnog zatvora. U Francuskoj minimalan period je 18 godina, a najviše 30 godina za određene tipove ubistava, dok je u Armeniji i Mađarskoj uslovni otpust kod kazne doživotnog zatvora moguć nakon izdržanih 20 godina kazne. U Turskoj minimalan period je 24 godine, a najviše 40 godina u slučaju višestrukih krivičnih djela, dok je u Azerbejdžanu i Albaniji davanje uslovnog otpusta osuđenima na kaznu doživotnog zatvora moguće nakon izdržanih 25 godina kazne. Uporedi: Celiskoy, E., *Ongoing problem of irreducible life sentences in Turkey*, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 27., no. 4/2019., str. 325-327; Lüdtke, F., Aydınoğlu, I., *CISST/TCPS Adressing prisoners with special needs- life imprisonment*, Civil Society in the Penal System / Turkey's Center for Prison Studies, Istanbul, 2020., str. 18-30
 - 2 Računajući od 2016. godine, u Delawareu, Louisiani, Massachusettsu i Pennsylvaniji doživotni osuđenici koji nemaju mogućnost uslovnog otpusta čine više od 10% od

zemljama koje za određena krivična djela nemaju sistem uslovnog otpusta (Belgija, Nizozemska, Litvanija, Malta, Slovačka, Mađarska, Srbija³ i Turska)⁴ i dr. zemlje, te c) *kazna sa pomilovanjem* koje svojom odlukom daje šef države ili monarh, kao što je npr. slučaj u Nizozemskoj (nema uslovnog otpusta)⁵, Engleskoj, Velsu, Francuskoj i dr.⁶

Druga alternativa za najteža krivična djela je kazna dugotrajnog zatvora, koja se u zemljama koje je propisuju izriče u trajanju od 15, 20, 25 (npr. Portugal, Paragvaj i dr.), 30 (npr. Nikaragva, Bolivija, Urugvaj, Venecuela i dr.), 35 (npr. Ekvador), 40 (npr. Crna Gora⁷, Honduras i dr.), 45 (npr. Bosna i Hercegovina u daljem tekstu: BiH), 50 (npr. Hrvatska,⁸ Kostarika i Panama), 60 (npr. Kolumbija), pa do 75 godina zatvora (npr. El Salvador).⁹

ukupne zatvorske populacije. Zanimljivo je da u Utahu više od 30% zatvorenika služi kaznu doživotnog zatvora sa uslovnim otpustom. Ashley, N., *Still life: America's increasing use of life and long-term sentences*, The Sentencing Project, Washington, D.C., 2017., str. 9.

- 3 Čl. 46. st. 5. Krivičnog zakonika Srbije (u daljem tekstu: KZ SRB) ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019)
- 4 Izvod iz 25. Općeg izvješća Evropskog odbora za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), *Situacija zatvorenika osuđenih na doživotni zatvor*, Vijeće Evrope 2016., str. 1., dostupno na: <https://rm.coe.int/16808ef55d>, stranici pristupljeno 12.01.2022.
- 5 Lüdtke, F., Aydoğanlı, I., loc. cit.
- 6 Lerner, C. S., *Life without parole as a conflicted punishment*, The Wake Forest Law Review, vol. 48., Winston-Salem, 2013., str. 13
- 7 Čl. 35. st. 1. Krivičnog zakona Crne Gore ("Sl. list RCG", br. 70/2003, 13/2004-ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011- dr. zakon, 40/2013, 56/2013-ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015-dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020)
- 8 Čl. 46. st. 2. Krivičnog zakona Republike Hrvatske ("Narodne novine", broj 125/11, 144/12, 56/15, 61/15- ispr., 101/17, 118/18, 126/19 i 84/21)
- 9 Gruevska-Drakulevski, A., *Kazna doživotni zatvor u međunarodnom, evropskom i makedonskom pravu*, Pravni život-Časopis za pravnu teoriju i praksu, LXVII, br.9/2018., Beograd, str. 567-569

Ono što je zajedničko kod svake kazne doživotnog zatvora je moć države da lica kojima je izrečena takva kazna drži u zatvoru do kraja njihovog života.¹⁰ Prema tome, država u određenoj mjeri osuđenika lišava osnovnih ljudskih prava i sloboda. Uvođenjem kazne doživotnog zatvora u svoje zakonodavstvo od strane države, građani će se upoznati da ona ima moć, kao i pravo da nekoga drži u zatvoru do kraja života. Tu moć država crpi iz svoje suverenosti na osnovu koje u načelu može samostalno uređivati svoje materijalno i procesno krivično zakonodavstvo, pa tako i granice svoje krivične vlasti i sudbenosti.¹¹

Nema univerzalno prihvaćene definicije pojma doživotnog zatvora. Kao što sam naziv sugerije doživotni zatvor doslovno znači da će osuđenik u zatvoru biti do kraja života. S tim u vezi, kaznom doživotnog zatvora optuženi osuđuje da u zatvoru provede ostatak svog života nakon presude za izvršenje određenog krivičnog djela. U kontekstu ove definicije mogu se razlikovati dvije grupe autora. Tako oni iz prve definišu doživotni zatvor kao trajno lišavanje slobode kretanja osuđenog lica, sve dok osuđeno lice živi.¹² Dakle, pojedinac ostaje u zatvoru doživotno, odnosno do smrti. Druga grupa autora, poput De Beca, doživotnim zatvorom ne smatraju zatvor u kojem će osuđeni biti do kraja svog života, jer on može izaći iz njega nakon određenog vremena.¹³ Pojedinac tako ima određenu nadu i mogućnost za reintegraciju u društvenu zajednicu nakon izdržane kazne.

Predmet istraživanja ovog rada predstavlja normativno uređenje kazne doživotnog zatvora u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini sa osvrtom na zakonodavstvo manjeg bosanskohercegovačkog entiteta Republika Srpska (u daljem tekstu: RS) i relevantnu legislativu država regiona.

10 Van Zyl Smit, D., Appleton, K., *Life imprisonment and human rights*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2016., str. 2

11 Munivrana, M., *Univerzalna jurisdikcija*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, br. 1/2006., Zagreb, str. 192

12 Ademi, B., Shala, A., Mehmeti, A., *Moduli osnovne obuke za stručne saradnike (krivično-materijalni i proceduralni)*, Akademija Pravde, Priština, 2021., str. 80

13 De Beco, G., *Life sentences and human dignity*, The international Journal of human rights, vol. 9, no. 3, London, 2005., str. 412

1. Historija kazne doživotnog zatvora

Doživotni zatvor nije moderna pojava. Tragovi doživotnog zatvora se mogu naći još u antičkom periodu s obzirom da su se rimski pravници protivili toj kazni.¹⁴ Generalno je tada bila pretpostavka da pored smrtne kazne, kazna zatvora nije glavna kazna. U srednjem vijeku počinitelji krivičnih djela su kaznu doživotnog zatvora izdržavali u kombinaciji sa teškim radom i stavljanjem u samicu, koja je izazivala više patnje predmetnom pojedincu, te je tako bila surovija i lošija alternativa od smrtne kazne.¹⁵ Danas je jednostavno nezamislivo i neprihvatljivo s obzirom na naglasak zaštite ljudskih prava da neko uz kaznu doživotnog zatvora bude dodatno kažnjen teškim radom.

Kad su zatvori u 18. stoljeću postali redovna praksa i integrirali se u propise država, pojavio se interes zaštite pojedinaca–zatvorenika od državnog ograničenja prava na slobodu.¹⁶ Najzaslužniji za tu reformu kazne zatvora je italijanski filozof Cesare Beccaria, koji se odlučno i oštro zalagao za ukidanje svakog oblika tjelesnog kažnjavanja i smrtne kazne, koja je po njemu bila opravdana samo u iznimnim slučajevima kad nema drugog načina da se ljudi odvrate od zločina.¹⁷ Poznat je po svojoj teoremi da kazna ne može biti akt nasilja jednog ili više njih protiv pojedinca u društvu, nego bi u datom slučaju trebala biti javna, neposredna, proporcionalna i određena zakonom.¹⁸

Međutim, glavna karakteristika zatvaranja do 19. stoljeća nije bila kazna, već pritvaranje, pa je zatvor bio takvo mjesto gdje su prijestupnici čekali presudu. Tako su „suci do 19. stoljeća praznili zatvore, a nakon toga su ih punili“.¹⁹

14 Van Zyl Smit, D., *Taking life imprisonment seriously: In National and International law*, Kluwer Law International, Hague, 2002., str. 4

15 Izvod iz 25. Općeg izvješća CPT, op. cit., str. 2

16 Vranj, V., *Krivičnopravna zaštita ljudskih prava osoba lišenih slobode i stanje u praksi kaznenopopravnih zavoda u Bosni i Hercegovini*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIII, 2010., str. 526

17 Josipović, I., *Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovini 19. stoljeća*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018., str. 192

18 Newburn, T., *Criminology*, Routledge, New York, 2017., str. 126

19 U tadašnjim zatvorima lica su najčešće bila podvrgnuta svim

U 20. stoljeću doživotni zatvor, kao alternativa za smrtnu kaznu, dobija na značaju poslije Drugog svjetskog rata zbog nastojanja za ukidanje smrtne kazne od strane članica Vijeća Evrope, a što će članice potvrditi usvajanjem Protokola br. 6. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLP) u Strazburu 1983. godine.²⁰ Poslije pada komunističkih režima u Istočnoj Evropi od 1989. godine počinje novi talas uvođenja doživotnog zatvora umjesto smrtne kazne, dok su izuzetak bile države sa području bivše Jugoslavije (izuzev Slovenije), koje su kao alternativu smrtnoj kazni uvele kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 20 do 40 godina.²¹ Isti trend je bio prisutan u većini drugih evropskih zemalja, kao i onih u Centralnoj i Južnoj Americi.

2. Uticaji kazne doživotnog zatvora na osuđenika

Svaka krivičnopravna sankcija u određenoj mjeri ima psiho-socijalni uticaj na osuđenika, a naročito kazna zatvora (određenog trajanja ili kazna doživotnog zatvora) u čijoj osnovi leži represivnost, retributivnost i punitivnost. Prema tome, uticaji mogu biti psihološke i sociološke prirode. Također, bitno je istaći da svaki pojedinac reaguje na sebi svojstven način na situacije doživotnog zatvora.

Studije o doživotnim osuđenima pokazuju da strah i neizvjesnost da li će nekada biti pušteni na slobodu, negativno utiču na njihovo mentalno zdravlje, te tako gube stvarnu percepciju o vremenu.²² Određen broj autora, a posebno pravnika došao je do vladajućeg mišljenja po kojem je nesporno da nijedan zatvorenik danas ne može izdržati više od 15 godina bez suštinskog oštećenja njegove ličnosti.²³

dopuštenim oblicima mučenja, torturi i bičevanju, kako bi se iz njih izvuklo priznanje. Josipović, I., op. cit., str. 186

20 Šelih, A., *Doživotni zatvor i njegovo ukidanje*, Studia Iuridica Montenegrina, Fakultet pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica, godina III, br. 2/2021., str. 9

21 *Ibid*

22 United Nations Office at Vienna, *Life imprisonment*, Crime prevention and criminal justice branch, Vienna, 1994., str. 6

23 Psihijatri su posmatajući pojedine doživotne zatvorenike, a bez upotrebe odgovarajući metoda, ustanovili kod istih pojave različitih psihotičnih simptoma, kao što su paranoidne ideje, halucinacije, depresija, apatija i sl. Rasch, W., *The*

Brojni relevantni faktori, koji tome doprinose su gubitak samostalnosti i odgovornosti, asocijalnost, nedostatak privatnosti, neizvjesnost, usamljenost, seksualna apstinencija, loši higijenski uslovi, buka i promjena životnih navika.²⁴ MacKenzie i Goodstein su 1985. godine ustanovili da su osuđenici, koji su na početku izdržavanja kazne doživotnog zatvora podložniji stresu, uključujući anksioznost, strah i depresiju, dok to nije slučaj kod doživotnih osuđenika koji istu kaznu izdržavaju duži period zahvaljujući adaptaciji uslovima u zatvoru.²⁵

Osim što zatvor uključuje smanjenje i gubitak osnovnih prava i sloboda, dugoročno može dovesti do negativnih socijalnih efekata, kao što su izolacija, desocijalizacija, kriza identiteta i dr.²⁶ Društvena izolacija kao neizbježna i najteža posljedica doživotnog zatvora se ogleđa u gubitku kontakata sa vanjskom okolinom (porodicom, prijateljima itd.).²⁷ Rezultati pojedinih studija su pokazali da doživotni zatvorenici jako teško podnose gubitak kontakata sa porodicom, te da ova sankcija izuzetno teško i dugotrajno pogađa i članove porodice osuđenika.²⁸ Zatvaranje šteti socijalnim vezama osuđenika, kod kojih boravak u zatvoru često izaziva otpor prema društvu i koji su nakon izlaska etiketirani, pa im je za posljedicu često smanjena mogućnost zaposlenja.²⁹

effects of indeterminate detention: A study of men sentenced to life imprisonment, International Journal of Law and Psychiatry, vol. 4., 1981., str. 418-419

24 *Ibid*

25 Van Zyl Smit, D., Appleton, C., *Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2019., str. 176

26 United Nations Office at Vienna, loc. cit.

27 *Ibid*

28 Vidi više u: Testoni, I., Marella, F., Biancalani, G., Cotone, P., Alemanno, F., Mamo, D., Grassi, L., *The Value of Dignity in Prison: A Qualitative Study with Life Convicts*, Behavioral sciences, vol. 10., Basel, 2020., str. 102.

29 Tot ukazuje da rehabilitacione ciljeve ugrožova to što na ličnom planu kod osuđenika dolazi do dehumanizacije, socijalne degradacije, stigmatizacije i prisonizacije. Jovanić, G., Nestorović, J., Petrović, V., *Komparacija rizika i recidivizma osuđenih na kaznu zatvora i kućnog zatvora*, Specijalna edukacija i rehabilitacija, vol. 18, br. 3/2019., Beograd, str. 274

Kako bi se ublažili i eliminisali negativni psihosocijalni uticaji kazne doživotnog zatvora na osuđenika, nužne su određene mjere tretmana. Pored opštih mjera tretmana koje se sprovode kod svih kategorija osuđenika (rad, moralno i etičko vaspitanje, obrazovanje, slobodne aktivnosti, kao što su sport, rekreacija, kulturni i umjetnički rad) u pojedničnom programu tretmana doživotnih osuđenika mogu da se sprovode i tretmanske mjere specifične za ovu grupaciju osuđenika.³⁰ Tretman doživotnih osuđenika određen je njihovim specifičnim potrebama i karakteristikama, omogućava im prilagodbu uslovima života u zatvoru, smanjivanje negativnih efekata dugotrajne kazne, aktivno učešće u aktivnostima tretmana, prihvatanje svoje odgovornosti za devijantno ponašanje i učenje vještina samokontrole da bi se smanjio rizik od povreda i povrata izvršenju krivičnog djela.³¹ Prema toj grupaciji osuđenika, koja uključuje i one koji su osuđeni na dugotrajne kazne zatvora za najteža krivična djela, primjenjuju se retributivne mjere, jer predstavljaju ozbiljnu društvenu opasnost nacionalnog i internacionalnog nivoa.³² Zatvori za ovu grupaciju osuđenika imaju supermaks obezbjeđenje sa posebno planiranim režimom života, maksimalno kontrolisano ponašanje, režim je izolacionog karaktera, potpuno socijalno otuđenje, ćelijski smeštaj, tretman usmjeren na ograničenja i zaštitu bezbjednosti osoblja, osuđenika i društvene zajednice.³³ Dakle, da bi takvi osuđenici razvili osjećaj nezavisnosti i lične odgovornosti, te se dobro pripremili za eventualni izlazak na slobodu trebalo bi preduzeti dodatne korake da se osmisli

30 Gruevska-Drakulevski, A., op. cit., str. 575

31 *Ibid*

32 Stevanović, Z., *Tretman osuđenika u zatvorskom sistemu Srbije*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014., str. 113

33 Primjer za supermaks zatvor sa najvećom sigurnošću je zatvor u saveznoj američkoj državi Kolorado, koji je otvoren još 1996. godine. Kapacitet mu je oko 500 osuđenika. Svaki osuđenik ima svoju ćeliju od 8 m², a sa drugim osuđenima može da komunicira samo putem striktnih programa za grupnu rekreaciju. Većina osuđenika može da gleda TV program, ali ima i onih kojima su zabranjene vijesti i čitanje štampe. Ako je procenjeno da će to negativno utjecati na njih, daju im se novine od prije mjesec dana sa isječenim dijelovima. Sistem kontrole i obezbeđenja je takav da je gotovo nemoguće izaći iz nekog bloka, a kamoli pobjeći iz zatvora. *Ibid*

kako iskoristiti vrijeme na odsluženju kazne, te planirati pojedinačno za svakog zatvorenika odgovarajuću psihološku i sociološku podršku kako bi se pomirili sa služenjem takve kazne.³⁴

3. Argumenti za i protiv kazne doživotnog zatvora

Brojni su argumenti za uvođenje kazne doživotnog zatvora, koje predstavlja kriminalno-političko pitanje. Pristalice ove kazne u njenu korist navode njenu zastupljenost u gotovo svim zemljama Evrope, zatim da je adekvatna zbog kvalifikatornih okolnosti koje krivično djelo čine teškim, odnosno zbog izuzetno teških posljedica pojedinih krivičnih djela (npr. svirepo ubistvo, ubistvo djeteta i člana porodice).³⁵ Ista kazna se razgraničava od kazne zatvora sa vremenskim trajanjem i njenim propisivanjem, kao i da se izbjegava arbitrarnost u pogledu trajanja doživotnog zatvora zato što trajanje ne ovisi od volje zakonodavca ili suda.³⁶ Simbolički značaj kazne doživotnog zatvora je što ona može adekvatnije da izrazi težinu nekih krivičnih djela i stepen krivice učinioca, iako se u praksi može svesti na istu dužinu kao i kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od 30 do 40 godina.³⁷ U literaturi se u prilog ove kazne navodi još da je pravedna ako se ograniči na najteže zločine (umorstva, ratne zločine i genocid), kao i da ostvaruje generalnopravni učinak, jer se ona nakon ukidanja smrtno kazne može smatrati izrazom države da energično pokaže odlučnost u zaštiti od povreda najznačajnijih pravnih dobara čime se umiruje javnost sticanjem povjerenja u javni poredak.³⁸ Bez obzira što se u

34 Zatvorska služba, dostupno na: [http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Standardi-CPT-a-15-37.pdf](http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/Standardi-CPT-a-15-37.pdf), stranici pristupljeno 15.01.2022.

35 Međunarodni krivični sud za krivična djela iz svoje nadležnosti prema Rimskom statutu može izreći kaznu doživotnog zatvora pod uslovom da je to opravdano ekstremnom težinom zločina i individualnim okolnostima vezanim za ličnost učinioca. Kolarić, D., *Krivična dela ubistva-de lege lata i de lege ferenda*, NBP-Žurnal za kriminalistiku i pravo, vol. 20., br. 2/2015., Beograd, str. 157-158

36 *Ibid*

37 *Ibid*

38 Novoselec, P., *Temeljne crte novele Kaznenog zakona od 9. srpnja 2003.*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10, br.

prvi plan ne stavlja specijalna prevencija, kazna doživotnog zatvora je u skladu sa idejom ovog tipa prevencije, ako je predviđena mogućnost uslovnog otpusta iz razloga što se u tom slučaju kazna izvršava u duhu resocijalizacije, poštovanja dostojanstva osuđenika, te mu se u izgled stavlja da se vrati na slobodu i reintegrira u društvenu zajednicu, a istodobno se smanjuje mogućnost razaranja ličnosti.³⁹ Također, uz sve navedeno, prednost kazne doživotnog zatvora je što počinioce najtežih krivičnih djela uklanja iz društva i tako jača osjećaj mira kod prosječnog građanina, zato što počinioce neće moći slobodno hodati ulicama, zatim otklanja sumnju da će ikada moći ponoviti krivično djelo, te može poslužiti kao efikasno sredstvo odvraćanja, tako što će neko znati da doživotno rizikuje svoju „vječnu“ slobodu radi počinjenja nekog krivičnog djela, kao što je npr. ubistvo ili silovanje sa smrtnom posljedicom.⁴⁰

Nedostaci kazne doživotnog zatvora su da ista ne rehabilituje doživotnog osuđenika, koji tokom dužeg boravka može doći u sukob sa drugim osuđenicima i tako povećati disciplinske prekršaje, zatim veći rashodi poreskih obveznika budući da doživotni smještaj osuđenika obuhvata hranjenje i neophodnu medicinsku njegu, koji mogu iziskivati dosta finansijskih sredstava, te što porast broja doživotnih osuđenika može dovesti do prenatrpanosti zatvora, zbog čega treba tražiti rješenja u smislu izgradnje novih zatvora za njihov smještaj.⁴¹ Kazna doživotnog zatvora može imati generalnopravni učinak i biti pravedna ako uključuje i brigu o budućnosti čovjeka, dok ista kazna znači negiranje specijalne prevencije zato što čovjek ostaje u zatvoru do kraja života, bez prilike da se može popraviti i vratiti među ljude, te je po svemu kao takva neljudska, nehumana i etički neprihvatljiva.⁴² Grozdanić ukazuje da kazna doživotnog zatvora podliježe kritikama zbog toga što dugo zadržavanje na izdržavanju kazne može

2/2003., Zagreb, str. 291

39 *Ibid*

40 Life imprisonment: pros and cons, dostupno na: <https://apsec.org/life-imprisonment-pros-and-cons/>, stranici pristupljeno 20.01.2022.

41 *Ibid*

42 Svedrović, M., *Kriminalnopolitička opravdanost promjena kaznenih sankcija s osvrom na uvođenje doživotnog zatvora i na sustav izricanja kazne*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10., br. 2 /2003., Zagreb, str. 350

potpuno onesposobiti osobu za život na slobodi, gubitak socijalnih veza zatvorenika dovodi do njegove desocijalizacije, a ne resocijalizacije, zatim da su preskupe za državu, a bez očekivanog učinka na smanjenje recidivizma, te da ne odgovaraju savremenim zahtjevima o humanizaciji kaznenopravne prisile, kao ni prevenciji kao svrsi kažnjavanja.⁴³ Pored navedenih, protivnici ove kazne ističu još neke prigovore, iste kao i za kaznu dugotrajnog zatvora, a to su: a) da ista nije humana, jer je osuđeni praktično osuđen na smrt koja ne nastupa odmah, već je to tiha, lagana, ali sigurna smrt, t da b) ova kazna ne može efikasno zaštititi društvo od kriminaliteta dugotrajnim smještajem osuđenika teških krivičnih djela u zavodsku ustanovu, jer oni nisu u potpunosti lišeni mogućnosti da ponovo izvrše krivično djelo na štetu drugih osuđenika i radnika zavoda (vaspitača, zdravstvenog osoblja, zatvorskih čuvara) ili pak na štetu imovine zavodske ustanove.⁴⁴ Kazna dugotrajnog zatvora ipak može pod određenim uslovima da bude nehumanija od kazne doživotnog zatvora. To je u slučaju ako osuđeni, koji je izdržavao kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 40 godina, bude pušten na slobodu pred kraj svog života, postavlja se s razlogom pitanje šta on time dobija zato što je tada po pravilu bez sredstava za život, u dubokoj starosti, sa prekinutim vezama sa porodicom i prijateljima i sl.⁴⁵

4. Jeli kazna doživotnog zatvora (ne) humanija od smrtne kazne?

Još od početka civilizacije u krivičnom pravu smrtna kazna je smatrana jednim od najokrutnijih načina kažnjavanja. Općepoznato je da se nekada, a što je i danas slučaj u zemljama gdje je ista kazna zastupljena, ona izvršava(la) na više načina, kao npr. vješanjem, trovanjem, giljotinom itd. Upravo zbog takvog okrutnog i nehumanog načina izvršenja smrtne kazne nastao je abolicionizam. *Abolicionizam* je naziv za pokret protiv smrtne kazne, a abolicionistima se zovu

43 *Ibid.*, str. 351

44 Simović, M., Simović, M., Simović, V., *Sentence of life imprisonment in the law of Bosnia and herzegovina and case law of the European court of human rights*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br. 1/2021., Beograd, str. 112-113

45 Kolarić, D., loc. cit.

oni koji traže njeno ukidanje. Prvi moderni abolicionist bio je Italijan Cesare Beccaria, koji je svoje ideje iznio 1764. godine u uticajnom eseju *O zločinima i kaznama*. Danas se brojne međunarodne nevladine (npr. Amnesty Internationala i Svjetska koalicija protiv smrtne kazne) i međudržavne organizacije (npr. Ujedinjene nacije i Vijeće Evrope) zalažu za njeno ukidanje u zemljama u kojima ona još postoji,⁴⁶ te se može konstatirati da je u savremenom dobu abolicionistički pokret odnio prevagu s obzirom da recentna krivična zakonodavstva više od stotinu država ne poznaje smrtnu kaznu.⁴⁷

Veliki uticaj na stvaranje abolicionističkih pokreta za raspravljanje o problemu i ukidanju smrtne kazne, kao i da se učini što bezbolnijom i humanijom gdje postoji, pored filozofa Beccarie imao je i Jeremy Bentham. Treba istaći da je Beccaria bio protivnik smrtne kazne zato što je smatrao da ona ne odvraća počinitelje od ponovnog počinjenja krivičnog djela i da su učinkovitije dugotrajne kazne zatvora, te da koncept društvenog ugovora nije takav da se prihvati takvo radikalno lišenje slobode, kao što je lišenje života.⁴⁸ Bentham, kao poznati utilitarista je isticao da je smrtna kazna iracionalna, a da bi s obzirom na hronični nedostatak radne snage početkom 19. stoljeća u kapitalističkom društvu, trebalo umjesto smrtne kazne izricati dugotrajne kazne zatvora s prisilnim radom, pa bi tako zatvorenici

46 Abolicionizam i abolicionisti u Srbiji, dostupno na: <http://www.smrtinakazna.rs/sr-latn-rs/teme/abolicionizam.aspx>, stranici pristupljeno 04.09.2022.

47 Primjera radi, smrtna kazna je posljednjih decenija brisana iz krivičnog sistema sljedećih država: 1976. godine Portugal, 1978. godine Danska, 1979. godine Luksemburg i Norveška, 1981. godine Francuska, 1982. godine Nizozemska, 1983. godine Kipar, 1985. godine Australija, 1990. godine Hrvatska, Češka, Slovačka, Mađarska i Irska, 1992. godine Švajcarska, 1993. godine Grčka, 1994. godine Italija, 1995. godine Španija, 1996. godine Belgija, 1997. godine Poljska, 1999. godine Ukrajina, 2000. godine Albanija i 2001. godine Čile i SR Jugoslavija. Vidi: Jovašević, D., Stevanović, Z., *Kazne kao oblik društvene reakcije na kriminal*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011., str. 18

48 Kmet, S., Špernjak, D., *Smrtna in dosmrtna kazen-emocionalna in filozofska (re)konstrukcija skrajnega kaznovanja*, Revija za kriminalistiku in kriminologijo, vol. 59., br. 3/2008., Ljubljana, str. 257

postali važan faktor kapitalističke proizvodnje kroz besplatni rad.⁴⁹

S druge strane, Kant nije smatrao da bi se smrtna kazna trebala izvršavati radi prevencije od budućih zločina, jer bi bila sredstvo za ostvarenje nečijih namjera, već da se postigne pravednost koja se ogleda u tome da se na određeni zločin odgovori primjerenom kaznom (npr. kazna je ubistvo onoga ko ga je počinio), dok je Hegel isticao da je smrtna kazna, kao i svaka kazna kojom se društvo štiti i bez koje bi ono ubrzo propalo, te da se sprovođenjem smrtne kazne ne bi postigle nikakve preventivne mjere, zato što ona neće zastrašiti ili spriječiti druge pojedince da čine ono što je počinio onaj koji je osuđen na smrtnu kaznu.⁵⁰ Zajedničko stanovište im je da je smrtna kazna adekvatna kazna za određena krivična djela i za razliku od drugih zagovornika smrtne kazne oni ne zastupaju argumenata da je njena svrha prevencija budućih zločina i zaštita stanovništva od potencijalnih zločinaca.⁵¹ Dakle, oni nisu bili protivnici primjene smrtne kazne, već svojevrsni retencionisti.

Za razliku od abolicionizma, *retencionizam* je naziv za pokret koji zagovara primjenu smrtnu kaznu, a retencionisti su oni koji se zalažu za održavanje ili uvođenje smrtne kazne.⁵² U korist smrtne kazne ima niz argumenata etičke, socijalne i ekonomske prirode. Tako njihni zagovornici ističu: a) smrtna kazna je pravedna i adekvatna za teške prekršaje u društvu zbog svog preventivnog i retributivnog karaktera, te zaštite pojedinca i zajednice, b) izvršenjem smrtne kazne sprečava se zločinac da povratkom na slobodu počini iste ili još teže zločine, i c) ekonomski gledano smrtna kazna košta društvo manje od dugog zatvora ili doživotne tamnice.⁵³ Protiv smrtne kazne argumenti su moralne prirode. Protivnici ove kazne navode: a) okrutnost smrtne kazne u izvršenju i čekanju izvršenja, te da niko (pojedinaac i predstavnik vlasti) nema pravo lišiti života nekoga bez obzira na težinu zločina, b) smrtna kazna je u suprotnosti sa predodgojem i povratkom prijestupnika u društveni život ako je ona osveta i njegovo

49 *Ibid*

50 Ranković, N., *(Ne) opravdanost sprovođenja smrtne kazne-kazna ili nagrada?*, Čemu: Časopis studenata filozofije, vol. XVI, no. 27/2020., Novi Sad, str. 131-132

51 *Ibid*

52 Kmet, S., Špernjak, D., op. cit., str. 250

53 Tomašević, L., *Crkva i smrtna kazna*, Crkva u svijetu, vol. 37., br. 2/2002., Split, str. 284

obično kažnjavanje, c) veoma je bolno što se čeka dugo na izvršenje smrtne kazne zbog dugih sudskih procesa, pa se može desiti da se prijestupnik u međuvremeni izmjeni i uvidi svoju zloću, pa se u smrt tako šalje izmijenjena osoba umjesto bivšeg prijestupnika, i d) velika je opasnost pogrešne osude i da tako nevinna osoba bude osuđena na smrt.⁵⁴

Zašto bi kazna doživotnog zatvora trebala biti pravilo, a smrt-na kazna izuzetak u literaturi se spominju sljedeći razlozi: a) smrtna kazna nas čini manje sigurnim zato što nema dokaza da više odvraća od ubistva od doživotnog zatvora, jer mnogi kriminolozi vjeruju da zemlje sa više pogubljenja imaju najveće stope ubistava, dok se stopa ubistva smanjila u državama koje su dokinule smrtnu kaznu (New Mexico, New York itd.), b) žalbeni postupak u slučajevima smrtne kazne, koji odlaže njeno izvršenje može trajati desetljećima (15 do 30 godina), što znači da je neučinkovita i rezultira čekanjem za obje porodice,⁵⁵ c) nemogućnost poništenja osude i puštanja na slobodu osuđenika u slučajevima kad je pogrešno osuđen, dok takav rizik nije moguć kod kazne doživotnog zatvora, i d) postoji šansa za pogubljenje nevine osobe, kakvih je slučajeva bilo u SAD da bude pogubljen optuženi koji nije počinio krivično djelo.⁵⁶

Još jedan dodatni argument zbog kojeg treba dati prednost kazni doživotnog zatvora u odnosu na smrtnu kaznu je što smrtna kazna više košta. Smrtna kazna je neuporedivo skuplja, jer kod nje postoji zakonska obaveza da se iskoriste svi pravni lijekovi, dok porota, suci, odvjetnici i troškovi izvršenja mogu koštati i do dva milijuna dolara, a što je po nekim procjenama tri puta skuplje od četrdeset i više godina kazne zatvora.⁵⁷

54 *Ibid*

55 Tipičan primjer dugotrajnog žalbenog postupka, koji odlaže izvršenje smrtne kazne je Indija gdje je 2017. godine, za 371 zatvorenika osuđenih na smrtnu kaznu najstariji slučaj bio iz 1991. godine, odnosno prije 27 godina. Od 1970-tih širom SAD 161 osoba je oslobođena od smrtne kazne. Trenutno se smrtna kazna praktikuje u 58 zemalja, dok ju je ukinulo njih 96. Konduru, P., *Is Capital Punishment Humane Than Life Imprisonment?*, Law audience journal, vol. 2, issue 6., str. 91-92

56 *Ibid*.

57 Ricijaš, N., Balić, S., Benko, S., Čubranić, T., Divanović, D., Golubović, S., Manenica, R., Stergar, M., Suk, J., *Stavovi studenata*

Zagovornici smrtne kazne ne vjeruju da se doživotni zatvor razlikuje od smrtne kazne, jer predstavlja „smrt na rate“, zato što je prilično bolan proces i za doživotnog osuđenika i za porodicu žrtava, koji ne smatraju da je dovoljno pošteno ubice ostaviti na životu.⁵⁸ Na kraju, vodeći argument u korist doživotnog zatvora je očuvanje ljudskog života, iako neki poput Nekrasova i Andreeva ne smatraju životom trajni boravak u četiri zida ćelije, bez nade, ispunjen mislima o nasilju, bijesu i bjekstvu, uz ravnodušnost prema popravljaju ili dobijanju neke koristi.⁵⁹

5. Kazna doživotnog zatvora u krivičnim zakonodavstvima država regije

5.1. Srbija

Kao nova kazna, izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Srbije (dalje: KZ SRB) iz 2019. godine u srbijanski krivičnopravni sistem uvodi se kazna doživotnog zatvora, kao alternativa (zamjena) za kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju od 30 do 40 godina, koja je do tada egzistirala u srbijanskom zakonodavstvu. Pored ove kazne lišenja slobode u KZ SRB egzistira i *kazna zatvora*, koja se ne može izreći u trajanju dužem od 20 godina (čl. 45. st. 1.).

Kazna doživotnog zatvora u srbijanski krivičnopravni sistem je uvedena na osnovu inicijative “Tijana Jurić“, koja je podnesena Narodnoj skupštini Republike Srbije, a koju je potpisalo oko 160.000 građana. Otuda se ovaj zakon kolokvijalno naziva i “Tijanin zakon“. Pored slučaja Tijane Jurić bilo je još par njih koji su zgrozili javnost i doprinijeli uvođenju kazne doživotnog zatvora.⁶⁰ Donošenju ovakvog

Zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, vol. 40., br. 2/2004., Zagreb, str. 211

58 Antonyan, Yu.M., Antonyan, E.A., *Criminological problems of life imprisonment*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, vol. 420., str. 69

59 *Ibid*

60 Tijane Jurić je petnaestogodišnja djevojčica iz Subotice, koja je u noći između 25. i 26. jula 2014. godine, oteta, silovana i ubijena u Bajmoku, dok je bila u posjeti svojoj babi i djedu.

zakona i uvođenju kazne doživotnog zatvora od strane stručne javnosti upućivalo se niz prigovora, prije svega jer nije bilo javne rasprave o (ne) opravdanosti uvođenja ovakve kazne, niti sagledavanja realnih efekata ranije kazne dugotrajnog zatvora od 30 do 40 godina, zbog čega je u stručnim i akademskim krugovima preovladavalo shvatanje da je takav postupak zakonodavca bio ishitren i populistički, kako bi se zadovoljile porodice djece žrtava svirepih zločina koji su se dogodili prethodnih godina, ali i opšta javnost koja je obično naklonjena što represivnijem kažnjavanju.⁶¹ Bilo je pokušaja da se kazna doživotnog zatvora uvede i 2015. godine Nacrtom zakona o izmjenama i dopunama, koji je povučen iz daljnje procedure zbog kritičkog stava i podijeljenog mišljenja struke. Jedan od tih stavova je onaj Vrhovnog

Njeno tijelo pronađeno je 7. avgusta, 12 dana nakon nestanka. Ubica je svojim autom prvo udario djevojčicu, zatim je oteo i ubacio u auto, silovao, pa je potom zadavio i tijelo sakrio na improvizovano smetlište u blizini Sombora, 23 kilometara od mjesta gdje je oteta. Ubica Dragan Đurić, mesar iz Beograda, priznao je ubistvo i osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 40 godina. Drugi slučaj je od 9. jula 2016. godine kad je ubijena trogodišnja djevojčica Anđelina Stefanović iz sela Vratarnica kod Zaječara. Ubica Vladica Rajković, komšija porodice ubijene, odveo je djevojčicu sa proslave dječijeg rođendana u obližnju šumu i počeo da je napastvuje. Prilikom silovanja djevojčici su ispadali unutrašnji organi. Ubica je potom uzeo kamen i smrskao djetetovu glavu, nakon čega se presvukao i vratio na proslavu rođendana. Osuđen je na kaznu zatvora u trajanju od 40 godina. Pored navedenih tu je i slučaj trogodišnje Katarine Janković koju je 17. jula 2005. godine u Zvezdarskoj šumi u Begoradu silovao i tukao do smrti Mališa Jeftović, koji je nevjenčani partner djevojčicine majke Ane Filipović. Dijete su mrtvo odnijeli u Klinički centar "Zvezdara" tvrdeći da je djevojčica pala sa kreveta i povrijedila se. Obdukcija je pokazala da je djevojčica iskrvarila zbog rascjepa jetre i povrede drugih unutrašnjih organa. Ubica Mališa Jeftović je osuđen za krivično djelo teško ubistvo izvršeno na svirep način na kaznu zatvora od 40 godina, dok je Ana Filipović osuđena na 37 godina zatvora za pomaganje u izvršenju krivičnog djela. Grujić, Z., *Uslovni otpust kod kazne doživotnog zatvora: kritičko preispitivanje novih normativnih rješenja u srpskom krivičnom zakonodavstvu*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd, str. 146-147.

61 Ibid.

kasacionog suda u Nišu, koji se takvom zakonskom rješenju protivio navodeći da: „ako maksimalna kazna zatvora ostane zatvor od 20 godina, a uvede se doživotni zatvor kao najteža kazna, može se realno očekivati da će se sudovi teže opredjeljivati za doživotni zatvor, obzirom da je smanjena mogućnost individualizacije kazne, jer između kazne zatvora od 20 godina i doživotnog zatvora sud nema mogućnosti da odmeri kaznu koja će biti duža od 20 godina, ali ne takva da bude doživotni zatvor”.⁶²

Prema čl. 44. st. 1. KZ SRB za najteža krivična djela i najteže oblike teških krivičnih djela uz kaznu zatvora može se izuzetno propisati i kazna doživotnog zatvora. Iz analize posebnog dijela KZ SRB proizlazi da je doživotni zatvor propisan za sljedeća krivična djela: teško ubistvo djeteta ili bremenite žene (čl. 114.), najteži oblici silovanja (čl. 178. st. 4.), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179. st. 3.), obljava sa djetetom (čl. 180. st. 3.) i obljava zloupotrebom položaja (čl. 181. st. 5.), ubistvo predstavnika najviših državnih organa (čl. 310.), najteži oblici teškog djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Srbije (čl. 321. st. 2. i 3.), najteži oblik udruživanje radi vršenja krivičnih djela–samo za organizatora grupe ili organizovane kriminalne grupe (čl. 346. st. 5.), genocid (čl. 370.), zločin protiv čovječnosti (čl. 371.), najteži oblici ratnih zločina protiv civilnog stanovništva (čl. 372. st. 3.), ranjenika i bolesnika (čl. 373. st. 2.), ratnih zarobljenika (čl. 374. st. 2.), upotreba nedozvoljenih sredstava borbe (čl. 376. st. 2.), protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja (čl. 378. st. 3. i 4.), agresivnog rata (čl. 386. st. 2.), terorizam (čl. 391. st. 4.), upotreba smrtonosne naprave (čl. 391. v. st. 3.), uništenja i oštećenja nuklearnog objekta (čl. 391. g. st. 3.) i ugrožavanje lica pod međunarodnom zaštitom (čl. 392. st. 2.).

Do sada je u Srbiji kazna doživotnog zatvora izrečena tri puta. Prvi je slučaj Ninoslava Jovanovića poznatog kao “malčanski berberin“, kojem je pred Višim sudom u Nišu izrečena kazna doživotnog zatvora kao jedinstvena kazna za otmicu i produženo krivično djelo silovanja dvanaestogodišnje djevojčice.⁶³ Druga kazna doživotnog za-

62 Jocić, D., *Prilog raspravi o kazni doživotnog zatvora i međunarodnim pravnim standardima*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd, str. 177.

63 Vidi više u: Malčanskom berberinu potvrđena doživotna robija, dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/>

tvora, kao jedinstvena kazna izrečena je Dejanu Daboviću pred Višim sudom u Novom Sadu za teško ubistvo svoje bivše dvadesetpetogodišnje djevojke i krivično djelo razbojništva.⁶⁴ Treća kazna doživotnog zatvora, kao jedinstvena kazna izrečena je R. B. pred Višim sudom u Beogradu za teško ubistvo izvršeno na svirep način i silovanje žene Z.K.⁶⁵

Doživotni zatvor, kao i kazna zatvora može se izreći samo kao glavna kazna. Pitanje je da li se neka druga, kao sporedna kazna, može izreći uz doživotni zatvor? U skladu sa čl. 48. st. 2. KZ SRB novčana kazna, kao sporedna kazna može se izreći za krivična djela učinjena iz koristoljublja i kad nije propisana zakonom ili kad je zakonom propisano da će se učinilac kazniti kaznom zatvora ili novčanom kaznom, a sud kao glavnu kaznu izrekne kaznu zatvora. Pojedini jedini autori ističu da bi kriminalno-politički bilo opravdano da novčana kazna dođe u obzir, kao npr. kad se licu za učinjeno teško ubistvo iz koristoljublja izrekne novčana kazna uz doživotni zatvor.⁶⁶ Međutim, to nije opravdano kad se prema sistemu apsorpcije odmjerava kazna za krivično djelo u sticaju i utvrdi doživotni zatvor, pa se može izreći samo doživotni zatvor (čl. 60. st. 2. t. 1.).⁶⁷ Dakle, odredba čl. 48. st. 2. KZ SRB bi vrijedila samo za izricanje novčane kazne uz kaznu zatvora, kao glavnu kaznu.

Predviđena su i određena ograničenja u izricanju kazne doživotnog zatvora. Doživotni zatvor se ne može izreći ukoliko učinilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio dvadeset jednu godinu života, kao i u slučajevima kada zakon predviđa da se kazna može

balkan/2021/8/5/malcanskom-berberinu-potvrdjena-dozivotna-robija, stranici pristupljeno 08.02.2022.

64 Vidi više u: Ubici devojke u Novom Sadu doživotni zatvor, dostupno na: <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Hronika/283171/Ubici-devojke-u-Novom-Sadu-dozivotni-zatvor.html>, stranici pristupljeno 08.02.2022.

65 Treća kazna doživotnog zatvora u Srbiji: Osuđen, jer je zapalio ženu, dostupno na stranici: <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/303109/Treca-kazna-dozivotnog-zatvora-u-Srbiji-Osudjen-jer-je-zapalio-zenu.html>, stranici pristupljeno 05.09.2022.

66 Ćorović, E., *Doživotni zatvor i uslovni otpust u krivičnom pravu Srbije: neka pitanja i dileme*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd, str. 72.

67 *Ibid.*

ublažiti ili kada postoji neki od osnova za oslobađanje od kazne (čl. 44a. st. 1. i 2.). Kod prvog ograničenja bitne su godine starosti učinio-oca u vrijeme izvršenja krivičnog djela, a ne kasnije u vrijeme suđenja. Najznačajniji dokument u kontekstu zaštite prava djece i maloljetnika po ovom pitanju je Konvencija o pravima djeteta (u daljem tekstu: Konvencija). U čl. 37. st. 1. t. a. Konvencije je predviđeno „Ni smrtna kazna, ni doživotni zatvor, bez mogućnosti oslobađanja, neće biti dosuđeni za djela koja izvrše osobe mlađe od 18 godina“.⁶⁸ Dakle, Konvencija dozvoljava kažnjavanje osoba mlađih od 18 godina, ako postoji mogućnost njihovog oslobađanja. Generalno, nekažnjavanje djece doživotnim zatvorom je postao standard u Evropi za razliku od pojedinih saveznih američkih država. Tom standardu je posebno doprinijela presuda Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), u predmetu *Weeks protiv Velike Britanije* u kojem je sud došao do stava da doživotni zatvor može biti prihvatljiv za sedamnaestogodišnjaka samo ako bude imao stvarne izgleda za oslobađanje i dodatne garancije da će biti razmatran za oslobađanje.⁶⁹ Prema drugom ograničenju u skladu sa KZ SRB doživotni zatvor se neće izreći u slučaju kada postoji neki zakonski osnov za ublažavanje kazne (prekoračenje nužne odbrane ili krajnje nužde, bitno smanjena uračunljivost, kompulzivna sila i prijetnja i sl.) ili oslobađanja od kazne (prekoračenje granica nužne odbrane usljed jake razdraženosti ili prepasti izazvane napadom, krajnja nužda pod naročito olakšavajućim okolnostima, nepodoban pokušaj, dobrovoljni odustanak i sl.).

Kako bitno smanjena uračunljivost isključuje mogućnost primjene doživotnog zatvora to znači nespojivost kazne doživotnog zatvora i mjere bezbjednosti koja se izriče počiniocu, koji je *tempore criminis* bio u stanju bitno smanjene uračunljivosti. Moglo bi se prigovoriti da bi o kazni doživotnog zatvora, kao najtežoj kazni mogao odlučivati vještak psihijatar, jer će mogućnost izricanja odnosne kazne zavisiti od toga da li će učinilac biti proglašen bitno smanjeno uračunljiv.⁷⁰

68 Konvencija o pravima djeteta usvojena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom br. 44/25 od 20. Studenog 1989. godine, stupila na snagu 2. rujna 1990. godine, u skladu s čl. 2., 1577 UNTS 3, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/1990., Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993., 20/1997.

69 *Case of Weeks v. United Kingdom*, Application no. 9782/82., 17. March 1986., 2. March 1987.

70 Stojanović, Z., *Sistem kazni u krivičnom pravu Srbije i potreba*

Ipak, primjena vikarijskog sistema⁷¹ kod bitno smanjeno uračunljivog učinioca, kod kojeg postoji opasnost od vršenja težih krivičnih djela, omogućava da on doživotno bude lišen slobode u toku izvršavanja mjere bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, a pogotovo ako se ima u vidu da on poslije treba da izdrži i izrečenu kaznu zatvora.⁷² Prema tome, nema potrebe za kumulativnim izricanjem ove dvije krivične sankcije, jer navedena mjera bezbjednosti može faktički trajati doživotno zato što nema osnova za obustavu njenog izvršenja ukoliko liječenje ne daje rezultate da se s njim prestane.

U KZ SRB spornim se smatraju rješenja, koja se odnose na primjenu instituta uslovnog otpusta kod osuđenih na kaznu doživotnog zatvora. Prvi problem se odnosi na čl. 46. st. 5. KZ SRB prema kojem ne postoji mogućnost uslovnog otpuštanja lica osuđenih na kaznu doživotnog zatvora za pet taksativno navedenih krivičnih djela: teško ubistvo djeteta ili bremenite žene (čl. 114. st. 1. t. 9), silovanje (čl. 178. st. 4.), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179. st. 3.), obljava sa djetetom (čl. 180. st. 3.) i obljava zloupotrebom položaja (čl. 181. st. 5.). Kod teškog ubistva nije sporan način propisivanja kazne doživotnog zatvora zato što su pored radnje učinjenja umišljajem kao kvalifikatorne okolnosti obuhvaćeni uzrast (dijete) i stanje (bremenita žena) pasivnog subjekta, jer bi u suprotnom bilo riječ o krivičnom djelu ubistva. Za postojanje najtežeg oblika nekog od ostala četiri krivična djela i opravdano izricanje kazne doživotnog zatvora, potrebno je da smrtna posljedica bude obuhvaćena nehatom, a ne umišljajem učinioca, zato što bi tada bilo riječ o sticaju osnovnog oblika krivičnog djela i krivičnog djela ubistva (čl. 113.), a doživotni zatvor se ne bi izrekao kao jedinstvena kazna.⁷³ Kako je ova zabrana ograničena samo na određene kategorije učinilaca, sa aspekta ljudskih prava može biti spor-

njegovog daljeg usavršavanja, Kaznena reakcija u Srbiji-V deo, Beograd, 2015., str. 7.

71 O vikarijskom sistemu vidi više u: Stojanović, Z., *Mere bezbjednosti psihijatrijskog lečenja-prinudno psihijatrijsko lečenje kao krivična sankcija*, CRIMEN- Časopis za krivične nauke, V., br. 2/2014., Beograd, str. 155-163.

72 Stojanović, Z., op. cit., str. 8.

73 Delibašić, V., *Kazna doživotnog zatvora bez prava na uslovni otpust*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd, str. 135.

na, jer dovodi do nejednakog položaja građana pred zakonom.⁷⁴ Delibašić kao rješenje ovog problema predlaže da se propiše još jedan oblik teškog ubistva, koji bi činio onaj ko drugog liši života prilikom izvršenja silovanja, obljuje nad nemoćnim licem, obljuje sa djetetom ili obljuje zloupotrebom položaja, jer bi u tom slučaju smrtna posljedica bila obuhvaćena umišljajem izvršioca, te bi bilo opravdano da se izrekne kazna doživotnog zatvora.⁷⁵ S druge strane, postoji veliki broj drugih teških krivičnih djela, kao što su drugi oblici teškog ubistva, ubistvo predstavnika najviših državnih organa, genocid, zločin protiv čovječnosti itd., a kod kojih se osuđenim na kaznu doživotnog zatvora daje mogućnost uslovnog otpusta. Ilić smatra da je cilj ove odredbe propust-povlađivanje penalnom populizmu ili nastojanje da se ukidanjem prava na uslovni otpust šteta ograniči na što manji broj krivičnih djela, dok bi svaki drugi razlog bio stavljanje u povoljniji položaj učinioca, koji je postupajući s genocidnom namjerom ili za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, izvršio neko od najtežih krivična djela protiv života i tijela i krivičnog djela protiv spolne slobode u slučajevima kada je usljed izvršenja djela nastupila smrt djeteta, maloljetnog lica, bremenite žene ili nemoćnog lica.⁷⁶ Drugi problem se odnosi na pitanje nakon kojeg perioda od početka izdržavanja kazne se može tražiti preispitivanje (revizija) kazne doživotnog zatvora. U čl. 46. st. 2. KZ SRB propisan je fakultativni uslovni otpust za osobe osuđene na kaznu doživotnog zatvora, koje mogu pokrenuti postupak uslovnog otpusta tek nakon izdržanih 27 godina. Standard utvrđen sudskom praksom ESLJP je 25 godina. Taj period je određen u predmetu *Vinter i drugi protiv Velike Britanije* gdje je Sud smatrao da svaki osuđeni na kaznu doživotnog zatvora na početku kazne treba znati šta mora učiniti i pod kojim uslovima za uslovno otpuštanje, uključujući kada će se vršiti preispitivanje njegove kazne ili kada bi mogao

74 Radulović, D., *Dugotrajni ili doživotni zatvor*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 58., br.1-2/2020., Beograd, str. 79.

75 Ibid.

76 Ilić, P. G., *Marginalije o kazni doživotnog zatvora, uslovnom otpustu i ljudskim pravima*, Kaznena reakcija u Srbiji, IX deo, Beograd, 2019., str. 127.

podnijeti zahtjev za preispitivanje.⁷⁷ Čl. 3. EKLJP se odnosi na zabranu mučenja, odnosno da niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.⁷⁸ On je osnova za donošenje prethodno navedene i svih drugih presuda vezano za preispitivanje (reviziju) kazne doživotnog zatvora i njime se štiti pravo na nadu i ljudsko dostojanstvo. Zakonodavac se za 27 godina izdržane kazne prije mogućnosti uslovnog otpuštanja vjerovatno koristio matematičkim izračunom zato što formalni uslovi za uslovni otpust kod kazne doživotnog zatvora, kao strožije u odnosu na kaznu dugotrajnog zatvora od 40 godina, trebaju biti strožiji. U konačnici, period od 27 godina je strožiji 4 mjeseca u odnosu na 26 godina i 8 mjeseci, koji je maksimalni period, odnosno 2/3 izdržane kazne dugotrajnog zatvora od 40 godina za sticanje prava na podnošenje molbe za uslovni otpust.⁷⁹ Treći problem je sporna odredbe čl. 47. st. 7. KZ SRB, prema kojoj osuđenom na kaznu doživotnog zatvora uslovni otpust traje petnaest godina od dana kada je uslovno otpušten. S obzirom da nema takvog vremenskog ograničenja trajanja uslovnog otpusta kod kazne zatvora, nejasna je intencija zakonodavca po ovom pitanju kod kazne doživotnog zatvora. „U svakom slučaju ne postoji propisana procedura po kojoj bi se ponovo odlučivalo o uslovnom otpustu nakon perioda od 15 godina na slobodi ili o statusu lica kome je istekao uslovni otpust“.⁸⁰ Može se pretpostaviti da je zakonodavac time htio osigurati doživotni nadzor nad doživotnim osuđenikom.

U čl. 108. KZ SRB predviđeno je da ne zastarijeva krivično gonjenje i izvršenje kazne za krivična djela za koja je propisana kazna doživotnog zatvora. Tako, osim nezastarivosti izvršenja doživotnog zatvora neće zastarjeti ni izvršenje vremenske kazne zatvora, koja je izrečena za krivično djelo za koje je propisan doživotni zatvor, kao npr. za teško ubistvo nije iskorištena mogućnost izricanja doživotnog zatvora, već je izrečen zatvor od 15 godina.⁸¹ Upitna je ustavnost navedene zakonske odredbe, jer je u čl. 34. st. 6. Ustava Srbije propisano

77 Grand Chamber, *Case of Vinter and others v. the United Kingdom*, Applications 66069/09, 130/10, 3896/10, Judgment of the 9. July 2013.

78 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Vijeće Evrope, stupila na snagu 4.11.1950. godine.

79 Grujić, Z., op. cit., str. 154.

80 *Ibid.*

81 Ćorović, E., op. cit., str. 78.

da krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarijeva jedino za ratni zločin, genocid i zločin protiv čovječnosti.⁸²

5.2. Albanija

Albanija je jedna od zemalja koja nije ukinula kaznu doživotnog zatvora. Prema čl. 65. st. 1 i 2. Krivičnog zakona Albanije⁸³ (u daljem tekstu: KZ ALB) kazna doživotnog zatvora se izriče za učinjenje teškog krivičnog djela, ali se ne može izreći osobi koja u vrijeme učinjenja krivičnog djela nije navršila osamnaest godina života, niti ženi.

Iz posebnog dijela KZ ALB proizilazi da se kazna doživotnog zatvora može izreći za sljedeća krivična djela: genocid (čl. 73.), zločin protiv čovječnosti (čl. 74.), ratne zločine (čl. 75.), ubistvo sa predumišljajem (čl. 78.), ubistvo zbog krvne osvete (čl. 78a.), ubistvo učinjeno pod drugim kvalifikatornim okolnostima, kao što je ubistvo: a) maloljetne osobe, b) osobe sa tjelesnim ili mentalnim oštećenjem, teško bolesne osobe ili trudnice, sve dok je stanje žrtve očito poznato, b) podnositelja prijave, svjedoka, oštećenog ili druge stranke u sudskom postupku, c) više puta, d) dvije ili više osoba, e) učinjeno na takav način da se žrtvi nanese posebna patnja, i f) učinjeno na način opasan po život mnogih lica (čl. 79.), zatim ubistvo državnih službenika (čl. 79a.), ubistvo policijskih službenika (čl. 79b.), ubistvo zbog porodičnih odnosa (čl. 79c.), obljava sa maloljetnicima (čl. 100. st. 3.), otmica ili držanje taoca (čl. 109.), prisiljavanje putem ucjene ili nasilja za predaju stvari (čl. 109b.), prisilni nestanak (čl. 109c.), trgovina odraslim (čl. 110a.), trgovina maloljetnicima (čl. 128b.), predaja teritorije (čl. 208.), predaja vojske (čl. 209.), ubistvo predstavnika najviših državnih organa (čl. 219.), izazivanje nereda (čl. 221.), terorizam (čl. 230.), finansiranje terorističkih aktivnosti (čl. 230a.), pomaganje ilegalnog prelaska granice (čl. 298.), i učinjenje krivičnog djela u sastavu kriminalne organizacije ili druge strukturane kriminalne grupe (čl. 334.).

⁸² *Ibid.*

⁸³ Krivični zakon Albanije, dostupno na: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, stranici pristupljeno 15.02.2022.

Albansko zakonodavstvo ne dopušta prijevremeni otpust osuđenima kojima je izrečena kazna doživotnog zatvora (čl. 65. st. 1.). Međutim, samo u “izuzetnim slučajevima”, osuđenik kojem je izrečena kazna doživotnog zatvora može podnijeti zahtjev za prijevremeni otpust kada je izdržao najmanje 25 godina kazne i tokom izdržavanja je pokazao primjereno vladanje, pod pretpostavkom da je postignuta preobrazba kao svrha kažnjavanja (čl. 65. st. 2.). Od ovog pravila su izuzete osobe osuđene za krivična djela iz čl. 78a., 79a., 79b., 79c. i čl. 100. st. 3. KZ ALB. Tako je Albanija jedna od rijetkih zemalja, koja u pojedinim slučajevima izriče doživotne kazne bez mogućnosti uslovnog otpusta. Takva odredba ne samo da nije u skladu sa čl. 3. EKLJP, već ni sa Ustavom Albanije, prema kojem lišenje slobode mora imati za cilj rehabilitaciju i resocijalizaciju.⁸⁴ Kazna doživotnog zatvora, kao i kazna zatvora izdržava se u posebnim ustanovama koje su u tu svrhu osnovane (čl. 33. st. 1.). Za razliku od KZ SRB i KZ RS gdje je propisana nezastarivost krivičnog gonjenja za krivična djela za koja se može izreći kazna doživotnog zatvora, u čl. 66. a. KZ ALB je predviđeno da za ta krivična djela zastarijeva krivično gonjenje, odnosno ono se ne može preduzeti ako je proteklo 40 godina od učinjenja krivičnog djela do podizanja optužbe.

Prema izvještaju Vijeća Evrope u Albaniji je 2013. godine kaznu doživotnog zatvora izdržavao 151 zatvorenik, što čini pet posto od ukupnog broja zatvorenika. To je ipak više od evropskog prosjeka koji iznosi 3,1 %.⁸⁵ Taj broj je u periodu od 2012. do 2015. godine varirao oko 150 doživotnih zatvorenika, da bi do 2015 godine neznatno narastao na 159 zatvorenika.⁸⁶ Jedan od najpoznatijih slučajeva široj javnosti u Albaniji je osuda Taulanta Balliua na kaznu doživotnog zatvora pred Okružnim sudom u Draču u februaru 2000. godine zbog toga što je učinio pet ubistva, dva pokušaja ubistva, držanje vojnog oružja, te formiranje i učešće u oružanoj grupi.⁸⁷

84 Thomai, E., *Execution of sentence of life imprisonment in Albania, in violation of fundamental human rights*, Mediterranean Journal of Social Sciences-MCSER Publishing, vol. 8., no. 1/2017., Rome, str. 173.

85 Lüdtke, F., Aydınoğlu, I., loc. cit.

86 Thomai, E., op. cit., str. 169.

87 Ross, M. A., Kraja, A., *Analysis of the criminal justice system of the criminal justice system of Albania- Report by the fair trial development projec*, OSCE, 2006., str. 75. Presuda okružnog

5.3. Sjeverna Makedonija

U Krivičnom zakoniku Sjeverne Makedonije⁸⁸ (u daljem tekstu: KZ SMK) kazna doživotnog zatvora se ne može izreći kao jedina kazna (čl. 35. st. 3.). Makedonsko zakonodavstvu predviđa jednu specifičnost, a to je da za krivična djela za koja je propisana kazna doživotnog zatvora, može se izreći i kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od 40 godina (čl. 35. st. 1.). Još jedna specifičnost je i to, da ako je za krivično djelo učinjeno sa umišljajem propisana kazna zatvora u trajanju od 20 godina, za teške oblike ovog krivičnog djela može se propisati i kazna doživotnog zatvora (čl. 35. st. 2.). Ograničenje se kod kazne doživotnog zatvora odnosi na nemogućnost izricanja te kazne učiniocu krivičnog djela koji u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije napunio 21 godinu života (čl. 35. st. 4.).

Iz posebnog dijela KZ SMK proizilazi da se kazna doživotnog zatvora može izreći za sljedeća krivična djela: ubistvo (čl. 123. st. 2. i 3.), seksualni napad na nemoćnu osobu (čl. 187. st. 3.), seksualni napad na dijete mlađe od 14 godina (čl. 188. st. 2.), razbojništvo (čl. 237. st. 5.), razbojnička krađa (čl. 238. st. 5.), iznuda (čl. 258. st. 4.), napad na avion, brod ili fiksnu platformu (čl. 302. st. 3.), ugrožavanje bezbjednosti vazdušnog saobraćaja (čl. 303. st. 3.), priznavanje okupacije (čl. 306.), ubistvo predstavnika najviših državnih organa (čl. 309.), kažnjavanje za najteže oblike kriminala (čl. 327. st. 2.), suprostavljanje pretpostavljenom (čl. 330. st. 5.), napad na vojno lice u vršenju svoje dužnosti (čl. 333. st. 4.), neprijavljivanje pripremanja krivičnog djela (čl. 363. st. 2.), ometanje pravde (čl. 368a. st. 4.), otkrivanje identiteta ugroženog ili zaštićenog svjedoka, sudskog saradnika ili žrtve koja je svjedok (čl. 369a. st. 4.), terorizam (čl. 394b. st. 1.), genocid (čl. 403.), zločin protiv čovječnosti (čl. 403a.), ratne zločine protiv civilnog stanovništva (čl. 404. st. 1.), ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika (čl. 405.), ratni zločin protiv ratnih zarobljenika (čl. 406.), upotreba nedozvoljenih sredstava borbe (čl. 407. st. 3.), zloupotreba hemijskog ili biološkog

suda će biti potvrđena od strane Vrhovnog suda, koji se žalio da mu je povrijeđeno pravo na pravično suđenje. Više o slučaju Balliu vidi u: *Taulant Balliu v. Albania*, Application no. 74727/01., 16. June 2005.

88 Krivični zakonik Sjeverne Makedonije, dostupno na: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, stranici pristupljeno 20.02.2022.

oružja (čl. 407b. st. 3.), protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja (čl. 409. st. 2.), međunarodni terorizam (čl. 419. st. 3.), ugrožavanje osoba pod međunarodnom zaštitom (čl. 420. st. 3.), i uzimanje taoca (čl. 420. st. 3.).

Osuđeni na kaznu doživotnog zatvora ne može biti uslovno otpušten prije izdržanih najmanje 25 godina zatvora. Navedeno zakonsko rješenje je u skladu sa standardom utvrđenim praksom ESLJP, a posebno ako se uzme u obzir da ne predviđa zabranu uslovnog otpuštanja počinitelaca određenih krivičnih djela.

U Sjevernoj Makedoniji (u daljem tekstu: SMK) kazna doživotnog zatvora se izvršava u zatvorenim institucijama. Kazneno-popravni dom Idrizovo (u daljem tekstu: KPZ Idrizovo) je tako jedina zavodska ustanova za izvršenje kazne doživotnog zatvora za muškarce i za žene, uključujući strane državljane i lica bez državljanstva, te koji ima posebno odjeljenje za osuđene žene na kaznu zatvora za cijelu teritoriju SMK.⁸⁹ Zaključno sa juni mjesecom 2021. godine u KPZ Idrizovo je bilo 40 lica, koja su izdržavala kaznu doživotnog zatvora.⁹⁰ U periodu od 1991. do 2011. u KPZ Idrizovo je bilo 29 doživotnih zatvorenika i to isključivo osoba muškog spola, većinom nižeg stepena obrazovanja i koji su većinom imali djecu (bračnu ili vanbračnu), a činili su 0,1% od ukupne zatvorske populacije u tom KPZ-u.⁹¹ Može se zaključiti da je u periodu od 30 godina pa do danas u prosjeku nešto više od jednog zatvorenika godišnje (1,43%) dolazio u KPZ Idrizovo na izdržavanje kazne doživotnog zatvora. Jedan od najpoznatijih slučajeva je izricanje kazne doživotnog zatvora Sali Nurediniju pred sudom u Montovi

89 KPZ Idrizovo i KPZ Štip su zatvorske ustanove zatvorenog tipa sa visokim stepenom fizičke i materijalne sigurnosti. To su zatvori za izvršenje zatvora za muškarce u trajanju više od tri godine i kazne zatvora preko šest mjeseci izrečene recidivistima. U ovim zatvorima postoji više odjeljenja: prijemno, zatvoreno, poluotvoreno i otvoreno odjeljenje, odjeljenje za bolesne i starije zatvorenike, odjeljenje osuđenih stranih državljana i lica bez državljanstva. Gruevska-Drakulevski, A., op. cit. str. 574.

90 Stavovi-kazna do posledinog zdiv, Fondacija Otvoreno opštstvo-Makedonija (FOOM), dostupno na: <https://fosm.mk>, stranici pristupljeno 21.02.2022.

91 Gruevska-Drakulevski, A., *Life Sentence Prisoners in the Republic of Macedonia*, Iustinianus Primus Law Review, vol. 5., br. 2/2014., Skopje, str. 6-16.

zbog teškog ubistva svoje supruge, a koji je u međuvremenu bio u bjekstvu.⁹² Posljednji slučaj izricanja kazne doživotnog zatvora, koji je u javnosti poznat pod nazivom „Monstrum“ odnosi se na izricanje iste kazne Alilu Demiriju i braći Agimu i Afrimu Ismailoviću, pred Krivičnim sudom u Skoplju zbog počinjenja pet ubistava u aprilu 2012. godine kod Smilkovskog Jezera u okolini Skoplja.⁹³

5.4. Slovenija

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Slovenije (u daljem tekstu: KZ SLO) iz 2008. godine uvedena je kazna doživotnog zatvora ili kolokvijalno „dosmrtnog zatvora“. Najviše zamjerki njenom uvođenju je upućeno od strane stručne i naučne javnosti, koja je isticala da je to bio ishitren i nepromišljen potez, jer je u fazi pripreme spomenutog zakona vođena kratka, tromjesečna javna rasprava, te da nije rađena nikakva analiza od strane predlagača o kretanju kriminala i broju krivičnih djela za koja je bio predložen doživotni zatvor.⁹⁴ Dr. Bavcon je tvrdio da je kazna doživotnog zatvora u suprotnosti sa Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, jer negira ljudsko dostojanstvo, te je smatrao da se život ne svodi na mirovanje i puko preživljavanje, nego obuhvata pravo na lični razvoj, kreativnost, slobodu, emocionalnu i socijalnu povezanost. Također, dr. Bavcon je u kontekstu uvođenja odnosne kazne izjavio „Prije 30 godina, u onome što se danas opisuje kao totalitarno, struka i neki političari uspješno su nastojali ukinuti smrtnu kaznu, a mi smo zauzvrat nudili dvadeset godina umjesto doživotnog zatvora, a tadašnja politika je to prihvatila. Danas, u vremenima koja opisujemo kao demokratska, promijenio se pravac pokreta, od prije osam godina od dvadeset godina došli smo na trideset i sada “napredujemo” ka do-

92 O slučaju Sali Nuredinija vidi više u: *Sali Nuredini v. North Macedonia*, Application no. 38823/14., 7. July 2020.

93 Skoplje: Doživotni zatvor za trojicu osuđenih u slučaju “Monstrum“, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/severna-makedonija-%C4%8Deka-presudu-u-slu%C4%8Daju-monstrum-/31116055.html>, stranici pristupljeno 23.02.2022.

94 Filipčić, K., *Life Imprisonment in Slovenia*, CRIMEN-Časopis za krivične nauke, X., br. 3/2019., Beograd, str. 227-231.

životnom zatvoru. Znači li to da vama, dragi mladi građani, prijeti ponovno uvođenje smrtne kazne za desetak godina?⁹⁵

Ipak, bilo je i onih koji su bili zagovornici uvođenja ove kazne pozivajući se na to da treba slijediti druge evropske države. Jedan od zagovornika doživotne kazne je Debenjak, koji je naveo da su počinioci dobrovoljno počinili takva zla, te da je jedini izlaz njihovo isključenje iz svakodnevnog života, iako žrtvama ubistava ništa ne može vratiti život, pa je isključenje počinioca jedan vid moralne kompenzacije koji društvu vraća osjećaj za pravdu.⁹⁶ Kao jedini razlog u zakonodavnom postupku za uvođenje kazne doživotnog zatvora navodila se potreba za usklađivanjem KZ SLO s odredbama Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, budući da Slovenija inače ne bi mogla provesti suđenja za krivična djela navedena u Rimskom statutu, odnosno izvršiti kazne doživotnog zatvora koje bi izrekao Međunarodni sud, jer ih KZ SLO prije nije poznavao i tako bi bilo nemoguće za izvršiti.⁹⁷ S obzirom da su prema Priručniku za ratifikaciju i implementaciju Rimskog statuta, države potpuno suverene da propisuju i izriču kazne za počiniocima takvih krivičnih djela, te da ni u kojem slučaju nisu dužne da propisuju ili izriču jednake kazne koje određuje Rimski statut, očigledno je da je takav razlog zakonodavca neopravdan.⁹⁸ S tim u vezi, Ambrož smatra da se uvođenje kazne doživotnog zatvora ne može smatrati međunarodnom obavezom Slovenije, već da je riječ o kriminalno-politički motiviranoj odluci zakonodavca kako bi predvidio širu mogućnost izricanja odnosno kazne, a ne da se ograniči na krivična djela iz Rimskog statuta.⁹⁹

U skladu sa čl. 46. st. 2. KZ SLO¹⁰⁰ kazna doživotnog zatvora se

95 Bavcon je kaznu doživotnog zatvora opisao kao okrutnu, nečovječnu, ponižavajuću i neodređenu. Mihelič, A., Mihelič, L., *Kazen dosmrtnega zapora je kruta, nečlovečna, poniževalna in nedoločena*, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, 2008., str. 5.

96 Remić, Z., Tibljaš, A., *Dosmrtna zaporna kazen*, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, 2008., str. 6.

97 Ambrož, M., *Novi slovenski Kazneni zakonik*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15., br.1/2018., Zagreb, str. 335.

98 Šelih, A., op. cit., str. 18.

99 Ambrož, M., loc. cit.

100 Krivični zakonik Slovenije, dostupno na: https://www.legislationline.org/download/id/9232/file/SLOV_CC.pdf, stranici pristupljeno 25.02.2022.

izriče za sljedeća krivična djela: genocid (čl. 100.), zločin protiv čovječnosti (čl. 101.), ratni zločin (čl. 102.), agresija (čl. 103.). Također, ako se za dva ili više krivičnih djela u sticaju i to terorizma (čl. 108.), teško ubistvo-na okrutan ili podmukao način, iz koristoljublja, radi izvršenja ili prikrivanja drugog krivičnog djela, bezobzirne osvete ili drugih niskih pobuda, učinjeno u okviru kriminalne organizacije itd. (čl. 116.), ubistvo predsjednika republike (čl. 352.), zatim za umišljajno učinjenje najtežih oblika krivičnih djela-veleizdaja (čl. 348.), napad na teritorijalni integritet (čl. 349.) i nezavisnost države (čl. 350.), povreda teritorijalnog integriteta (čl. 351.), nasilje nad najvišim predstavnicima države (čl. 353.), strane države ili međunarodne organizacije (čl. 354.) i sabotažu- čl. 357., (čl. 360. st. 2.), ugrožavanje lica pod međunarodnom zaštitom (čl. 371. st. 4.), uzimanje talaca (čl. 373. st. 3.), izrekne kazna zatvora od 30 godina, kao jedinstvena će se izreći kazna doživotnog zatvora. Na temelju ove zakonske odredbe može se zaključiti da se prema KZ SLO kazna doživotnog zatvora može izreći za dvije grupe krivičnih djela i to: a) za krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, te b) posebno za dva ili više krivičnih djela lišavanja života. Interesantno je da se u posebnom dijelu KZ SLO kod inkriminisanja navedenih krivičnih djela ne propisuje kazna doživotnog zatvora, nego kazna sa posebnim minimumom od 15 godina zatvora, te ostavlja mogućnost sudu da primjeni opštu odredbu čl. 46. KZ SLO i izrekne kaznu zatvora do 30 godina ili kaznu doživotnog zatvora.¹⁰¹

Lice koje je osuđeno na kaznu doživotnog zatvora može biti uslovno otpušteno na slobodu nakon izdržanih 25 godina zatvora (čl. 88. st. 2.). Takvo zakonsko rješenje je u skladu sa evropskim standardom. Za punih 13 godina postojanja kazne doživotnog zatvora u slovenskom krivičnom zakonodavstvu, izrečena je samo jedna takva kazna u decembru prošle godine. Prvi slučaj je izrečena kazna doživotnog zatvora Silvu Drevenšku pred Okružnim sudom u Ptujju za ubistvo svoje bivše partnerice i njenih roditelja, učinjeno u prisustvu njihovog četvorogodišnjeg sina.¹⁰²

101 Radulović, D., op. cit., str. 76.

102 Penolog po izrečeni prvi dosmrtni kazni: To je civilizacijsko onesnaženje države, dostupno na: <https://n1info.si/novice/crna-kronika/sodba-za-trojni-umor-v-gereciji-vasi-mozen-prvi-izrek-dosmrtno-kazni/>, stranici pristupljeno 27.02.2022.

6. Kazna doživotnog zatvora u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini

U složenom krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, samo jedan od četiri krivična zakona predviđa kaznu doživotnog zatvora. Radi se o krivičnom zakonu Republike Srpske (u daljem tekstu: KZ RS). Preostala tri krivična zakona predviđaju kaznu dugotrajnog zatvora i imaju identična rješenja za istu kaznu. U krivičnim zakonima Bosne i Hercegovine (čl. 42b. st. 1.), Federacije Bosne i Hercegovine (čl. 43b. st. 1.) i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BD BiH), (čl. 43b. st. 1.) za najteže oblike teških krivičnih djela propisana je kazna dugotrajnog zatvora u rasponu od 21 do 45 godina.¹⁰³ Ne može se nikada propisati kao jedina glavna kazna za pojedino krivično djelo, niti izreći licima koja u vrijeme izvršenja krivičnog djela nisu navršila 21 godinu (čl. 42b. st. 2. i 3., čl. 43b. st. 2. i 3.). Izriče se samo na pune godine (čl. 42b. st. 4, čl. 43b. st. 4.). Ako je izrečena ova kazna, pomilovanje se može dati nakon izdržanih tri petine kazne (čl. 42b. st. 5. i čl. 43b. st. 5.), uključujući i amnestiju u BD BiH (čl. 43b. st. 5.).

Kao što je prethodno istaknuto, posljednjim izmjenama i dopunama KZ RS¹⁰⁴ iz 2021. godine uvedena je kazna doživotnog zatvora. Njenim uvođenjem ukinuta je kazna dugotrajnog zatvora koja se mogla izreći u trajanju od 25 do 45 godina zatvora. Paralelno s tim, spomenutim zakonom (čl. 46. st. 1.) podignut je opšti maksimum *kazne zatvora* na 30 godina. Prije uvođenja kazne doživotnog zatvora od strane stručne javnosti u RS istoj su upućivani isti prigovori kao i prethodno spominjani prigovori srbijanske stručne i akademske javnosti. Između ostalog, prigovoralo se da ovakva kazna neće spriječiti

103 Krivični zakon Bosne i Hercegovine ("Sl. glasnik BiH", br. 3/2003, 32/2003-ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/2021), Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine ("Sl. novine FBiH", br. 36/2003, 21/2004-ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017) i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine ("Sl. glasnik BD BiH", br. 10/03, 45/04, 06/05, 21/10. 52/11, 9/13, 26/16, 13/17, 50/18, 19/20).

104 Krivični zakonik Republike Srpske ("Sl. glasnik RS", br. 64/2017, 104/2018-odluka US, 15/2021 i 89/2021).

izvršioce predmetnih krivičnih djela, te se s pravom prijedlagalo da se u obzir uzmu i alternativna rješenja poznata u uporednom pravu, jer ako se ne uzmu u obzir sve alternative i mogućnosti reagovanja na kriminalitet, teško je očekivati ostvarivanje svrhe kažnjavanja.¹⁰⁵

Prema odredbama čl. 45. st. 1. KZ RS kazna doživotnog zatvora se može propisati za najteža krivična djela i najteže oblike teških krivičnih djela. Ne može se propisati kao jedina kazna za određeno krivično djelo (čl. 45. st. 2.). Također, ne može se izreći učiniocu koji u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio dvadeset i jednu godinu života, trudnoj ženi, učiniocu čija je uračunljivost u vrijeme izvršenja krivičnog djela bila bitno smanjena niti za pokušaj krivičnog djela (čl. 45. st. 2.). Prema tome, nemogućnost da izrekne odnosna kazna u slučaju bitno smanjene uračunljivosti i pokušaja krivičnog djela odnosi se na postojanje osnova za ublažavanje kazne.

Iako je prema odredbi čl. 45. st. 1. KZ RS normirano da se ista kazna može propisati za najteža krivična djela i najteže oblike teških krivičnih djela, zakonodavac u RS istu nije propisao za sva takva krivična djela, već za tačno određena i to: teško ubistvo (čl. 125. st. 1.), obljava sa djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 172. st. 4.), ubistvo predstavnika najviših organa RS (čl. 281.), terorizam (čl. 299. st. 3.), uzimanje talaca (čl. 305. st. 3.), i za izvršenje krivičnog djela u sastavu kriminalnog udruženja (čl. 366. st. 3.). Dakle, riječ je o pojedinim krivičnim djelima sa izraženim elementima nasilja. S obzirom da i mi dijelimo stajališta protivnika uvođenja kazne doživotnog zatvora, mišljenja smo da je jedina pozitivna odlika uvođenja iste činjenica da je zakonodavac u RS propisao znatno užu lepezu krivičnih djela povodom kojih se ona može izreći u odnosu na normativna rješenja

105 Kao moguće alternative spominju se preventivno zatvaranje (npr. Njemačka, Norveška), zatvaranje zbog javne zaštite (npr. Englska i Vels) ili građansko zatvaranje (npr. pojedine federalne jedinice u Sjedinjenim Američkim Državama), a izriču se prema izvršiocima nasilničkih i seksualnih delikata tzv. "nepopravljivim recidivistima", koji nakon izdržane kazne zatvora, ostaju lišeni slobode dok god predstavljaju prijetnju zaštićenim vrijednostima. Šikman, M., Bajičić, V., *Prema najnovijim izmjenama Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Krivično zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta (norma i praksa)-Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Trebinje, 2020., str. 127.

država u regiji, te je njenu potencijalnu primjenu limitirao na samo pojedina teška krivična djela (npr. sve oblike teškog ubistva, terorizam itd.) i zaštitu njihovih objekata (npr. djeca, maloljetnici, život itd.).

Osuđenik na kaznu doživotnog zatvora može se uslovno otpustiti nakon što izdrži 25 godina zatvora pod uslovom da je u toku izdržavanja kazne ispoljavao primjereno vladanje, zalaganje na radu i aktivno učešće u procesu resocijalizacije, te se može očekivati da će na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna neće izvršiti novo krivično djelo (čl. 47. st. 1 i 2.). Krivično gonjenje za krivična djela za koja je propisana kazna doživotnog zatvora ne zastarijeva (čl. 95. st. 3.), kao ni izvršenje iste kazne (čl. 97.).

Iz navedenog proizilazi da KZ RS vezano za kaznu doživotnog zatvora u odnosu na KZ SRB ima gotovo identična zakonska rješenja uz pojedine razlike. Primjetno je da je u KZ RS propisan znatno manji broj krivičnih djela za koja se može izreći kazna doživotnog zatvora, te da nema zabrane uslovnog otpusta za pojedina krivična djela. Sljedeća razlika je vremenski period izdržane kazne nakon koje se može pokrenuti postupak uslovnog otpusta. Prema KZ RS to je 25 godina i u skladu je sa evropskim standardima utvrđenim sudskom praksom ESLJP, dok je prema KZ SRB 27 godina. Nema vremenskog ograničenja trajanja uslovnog otpusta prema, jer prema KZ SRB osuđenom na kaznu doživotnog zatvora uslovni otpust traje petnaest godina od dana kada je uslovno otpušten. Do sada u Republici Srpskoj nije izrečena niti jedna kazna doživotnog zatvora.

Na kraju treba istaći da je primarni povod za uvođenje ovakve sankcije bilo nastojanje da se preveniraju teški oblici seksualnog nasilja na djecom i maloljetnicima, po uzoru na srbijanskog zakonodavca koji je to učinio tzv. "Tijaninim zakonom".

I pored nesporne potrebe da se pruži adekvatna krivičnopravna zaštita djeci i maloljetnicima koji su žrtve seksualnog nasilja, mišljenje smo da je uvođenje kazne doživotnog zatvora u RS bio ishitren i čisti populistički potez zakonodavca, jer se postavlja pitanje zašto se sa uvođenjem iste kazne toliko čekalo dok Srbija nije usvojila "Tijanin zakon". Takav postupak zakonodavca je ishitren i stoga jer prethodno nije provedena detaljna naučna analiza o (ne) opravdanosti uvođenja iste kazne u krivično zakonodavstvo RS, niti su analizirani realni efekti dotadašnje primjene kazne dugotrajnog zatvora u traja-

nju od 25 do 45 godina zatvora.

Osim toga, ovakvo zakonsko rješenje može se kritizirati i stoga što zakonodavac u RS isto nije pokušao koordinirati sa drugim zakonodavcima u Bosni i Hercegovini, koji imaju izvorne nadležnosti u oblasti krivičnog prava, a čiji krivični zakoni ne poznaju kaznu doživotnog zatvora. Ovakav parcijalni i solistički pristup zakonodavca u RS kod uvođenja kazne doživotnog zatvora doprinosi disharmoniji krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini, odnosno nejednakom pravnom tretiranju bosanskohercegovačkih građana na cjelokupnom teritoriju Bosne i Hercegovine, pa čak i nejednakom i nepravednom krivičnopravnom tretmanu optuženih koji počine krivična djela na samom prostoru RS.

S tim u vezi, u doglednoj budućnosti moglo bi se doći u apsurdnu situaciju da nekom ko je procesuiran pred pravosuđem u RS-u za neki oblik teškog ubistva, a koji je za posljedicu imao smrt jedne osobe, bude izrečena kazna doživotnog zatvora, dok drugom njegovom sugrađaninu iz RS-a, koji je procesuiran pred Sudom Bosne i Hercegovine zbog učinjenje genocida, zločina protiv čovječnosti ili drugih krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom počinjenih na području ovog entiteta, a čije je izvršenje imalo za posljedicu smrt na desetine ili čak na stotine osoba, u skladu sa KZ BiH na temelju kojeg se sudi za ovu grupu krivičnih djela, kao najstrožija sankcija bude izrečena kazna dugotrajnog zatvora u trajanju do 45 godina.

Šta više, može se doći u još apsurdniju i nepravedniju situaciju, s obzirom da su pojedini pripadnici vojske i policije RS koji su pred Sudom Bosne i Hercegovine procesuirani i osuđeni za zločin genocida u Srebrenici (u skladu sa KZ BiH), u ponovljenom postupku shodno standardima utvrđenim presudom ESLJP u predmetu *Maktouf i Damjanović protiv Bosne i Hercegovine*,¹⁰⁶ u konačnici sankcionirani ka-

106 U konkretnom predmetu apelanti su tvrdili da su im povrijeđena temeljna ljudska prava i slobode garantovana čl. 7. EKLJP, jer su pred Sudom Bosne i Hercegovine procesuirani u skladu sa KZ BiH, koji je primjenjivan retroaktivno, umjesto da im se sudilo u skladu sa KZ SFRJ kao zakonom koji je važio u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a koji zakon je prem tvrdnjama apelanata bio blaži i povoljniji za njih. Vidi više u: Gurda, V., Mahmutović, Dž., Iveljić, M., *Procesuiranje ratnih zločina u vlastitom dvorištu: Neki pokazatelji petnaestogodišnjeg*

znom zatvora u trajanju od 20 godina.¹⁰⁷

Zaključak

Kao što je prethodno istaknuto kazna doživotnog zatvora se uvo-
di za najteža krivična djela, koja poznaje savremeno zakonodavstvo,
a kao zamjena za smrtnu kaznu ili kaznu dugotrajnog zatvora. Kada
se sagledaju prednosti i nedostaci smrtne kazne i kazne doživotnog
zatvora, može se zaključiti da je doživotni zatvor humaniji zato što
znači prije svega očuvanje ljudskog života, pravo na nadu osuđenika
da će izaći na slobodu, zatim mogućnost poništenja osude i nemoguć-
nost pogrešne osude, ali i ekonomski povoljnija za društvo, jer kod
smrtne kazne može biti riječ o milionskim procesima zbog troškova
suđenja, kao što je npr. u SAD. Analizom normativnih rješenja kazne
doživotnog zatvora u zemljama regije utvrđeno je da samo Crna Gora i
Hrvatska nemaju istu kaznu u svom krivičnom zakonodavstvu, već su
zadržali kaznu dugotrajnog zatvora u trajanju do 40, odnosno 50 godi-
na zatvora. Uvođenje kazne doživotnog zatvora kao boljeg rješenja u
odnosu na kaznu dugotrajnog zatvora neće dovesti do značajnih pro-
mjena u sistemu, jer zbog primjene uslovnog otpusta neće biti mnogo
teža od kazne dugotrajnog zatvora. Za očekivati je da će biti izuzetak
u izricanju u odnosu na obični zatvor, što se već može primjetiti u
praksi država koje su je tek uvele (npr. Srbija), kao i kod onih kod ko-
jih je već duže prisutna (npr. Slovenija). Ono što je zajedničko većini
država regije, koje propisuju odnosnu kaznu je da osuđeni na istu ne
može biti uslovno otpušten prije izdržanih najmanje 25 godina zatvo-
ra, a kakvo je zakonsko rješenje u skladu sa standardom utvrđenim
praksom ESLJP. Izuzetak je Srbija gdje je uslovni otpust moguć nakon
27 godina izdržavanja kazne zatvora, gdje se zakonodavac vjerovatno
vodio time da formalni uslovi za uslovni otpust kod kazne doživotnog
zatvora, trebaju biti strožiji u odnosu na kaznu dugotrajnog zatvora
od 40 godina. Još jedna specifičnost u KZ SRB je da ne postoji moguć-
nost uslovnog otpuštanja lica osuđenih na kaznu doživotnog zatvora

*rada Odjela za ratne zločine Suda Bosne i Hercegovine, Monumenta
Srebrenica, vol. 10, 2021, 276-278;*

107 Gurda, V., Mahmutović, Dž., Iveljić, M., *Postdejtonsko traganje
za pravdom: Suđenja za ratne zločine u Bosni i Hercegovini pred
nadležnim sudovima*, Historijski pogledi, br. 6, 2021, 268

za taksativno navedena krivičnih djela i to: teško ubistvo djeteta ili bremenite žene, silovanje, obljuba nad nemoćnim licem, obljuba sa djetetom i obljuba zloupotrebom položaja. Nesporno i opravdano je propisivanje kazne doživotnog zatvora npr. kod teškog ubistva, jer su pored radnje učinjenja, umišljajem kao kvalifikatorne okolnosti obuhvaćeni uzrast (dijete) i stanje (bremenita žena) pasivnog subjekta. Ipak, sa aspekta ljudskih prava može biti sporno što je takva zabrana ograničena samo na određene kategorije učinilaca i što dovodi do nejednakog položaja građana pred zakonom. Treća specifičnost u KZ SRB u vezi odnosne kazne je to što osuđenom na kaznu doživotnog zatvora uslovni otpust traje petnaest godina od dana kada je uslovno otpušten. Može se pretpostaviti da ovdje intencija zakonodavca bila osigurati doživotni nadzor nad doživotnim osuđenikom. U KZ ALB je sporno također da doživotni osuđenik nema mogućnost prijevremenog otpusta, osim u izuzetnim slučajevima ako je tokom izdržavanja je pokazao primjereno vladanje, pod pretpostavkom da je postignuta preobrazba kao svrha kažnjavanja. Postojanje doživotnog zatvora bez uslovnog otpusta kao mehanizma smanjivosti, odnosno preispitivanja te kazne je u suprotnosti sa čl. 3. EKLJP i praksom ESLJP. Država treba obezbjediti djelotvorno korištenje takvog preispitavanja i sam osuđenik treba znati od početka kazne pod kojim uslovima može tražiti preispitivanje kazne, a šta bi trebalo učiniti najkasnije nakon 25 godina izdržane kazne. U suprotnom, doživotni zatvor bez uslovnog otpusta predstavlja kršenje ljudskih prava. Međutim, trebalo bi se prikloniti stavu V. Delibašića da je zabrana uslovnog otpuštanja prihvatljiva ako se time štite djeca. To iz razloga što se ne može sa sigurnošću utvrditi da li će se osuđenik zbog npr. krivičnog djela protiv spolne slobode djeteta zaista popraviti, zatim da neće ponoviti to krivično djelo, kao i da njegovo eventualno “dobro” ponašanje u zatvoru nije pokazatelj da se popravio i u odnosu na djecu, jer u zatvoru nije ni bio u kontaktu sa djecom. Da li se osuđenik zaista popravio moglo bi se utvrditi tek njegovim uslovnim otpuštanjem i ponovnim kontaktom sa djecom, s tim što bi cijena takvog eksperimenta bila velika, a to je život najmanje jednog djeteta. Ono što je interesantno u KZ SMK je da pored kazne doživotnog zatvora postoji mogućnost da se izrekne kazna dugotrajnog zatvora u trajanju do 40 godina za krivična djela za koja je propisana doživotna kazna. Za razliku od svih država regije, u Albaniji se kazna doživotnog zatvora najčešće izriče, gdje je zaključno sa 2015. godinom na izdržavanju bilo oko 150 doživotnih zatvorenika.

S druge strane, u Sloveniji, Srbiji i Bosni i Hercegovini (RS) ona se sporadično izriče. Također, u ovim državama (Srbija, Slovenija i Bosna i Hercegovina) bio je sporan i postupak uvođenja ove kazne, zato što je takav potez smatran ishitrenim i politički motiviranim, s obzirom da nisu vođene javne rasprave, nije konsultavana stručna i naučna javnost, kao ni obavljena detaljna analiza efekata kazne dugotrajnog zatvora i istraživanje (ne) opravdanosti uvođenja kazne doživotnog zatvora. Generalna pretpostavka je da je kazna doživotnog zatvora u RS neopravdano uvedena. Razlog tome je što je ista kazna propisana po uzoru na "Tijanin zakon", ali i da se slijedi pravni poredak Srbije u cilju ostvarenja velikodržavnog projekta. Takav parcijalni pristup u krivičnom zakonodavstvu RS kao jednom od četiri u Bosni i Hercegovini, ima za posljedicu nejednako pravno tretiranje građana na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine.

Literatura

1. Ademi, B., Shala, A., Mehmeti, A., *Moduli osnovne obuke za stručne saradnike (krivično-materijalni i proceduralni)*, Akademija Pravde, Priština, 2021.,
2. Josipović, I., *Funkcioniranje zatvorskog sustava u drugoj polovini 19. stoljeća*, Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2018.,
3. Jovašević, D., Stevanović, Z., *Kazne kao oblik društvene reakcije na kriminal*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2011.,
4. Newburn, T., *Criminology*, Routledge, New York, 2017.,
5. Stevanović, Z., *Tretman osuđenika u zatvorskom sistemu Srbije*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2014.,
6. United Nations Office at Vienna, *Life imprisonment*, Crime prevention and criminal justice branchm, Vienna, 1994.,
7. Van Zyl Smit, D., *Taking life imprisonment seriously: In National and International law*, Kluwer Law International, Hague, 2002.,
8. Van Zyl Smit, D., Appleton, K., *Life imprisonment and human rights*, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2016.,
9. Van Zyl Smit, D., Appleton, C., *Life Imprisonment: A Global Human Rights Analysis*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2019.,
10. Ambrož, M., *Novi slovenski Kazneni zakonik*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15., br.1/2018., Zagreb.,
11. Antonyan, Yu.M., Antonyan, E.A., *Criminological problems of life imprisonment*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, vol. 420.,
12. Celiskoy, E., *Ongoing problem of irreducible life sentences in Turkey*, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 27., no. 4/2019.,
13. Ćorović, E., *Doživotni zatvor i uslovni otpust u krivičnom pravu Srbije: neka pitanja i dileme*, Revija za kriminologiju i krivič-

- no pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd.,
14. De Beco, G., *Life sentences and human dignity*, The international Journal of humanrights, vol. 9, no. 3, London, 2005.,
 15. Delibašić, V., *Kazna doživotnog zatvora bez prava na uslovni otpust*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd,
 16. Filipčić, K., *Life Imprisonment in Slovenia*, CRIMEN-Časopis za krivične nauke, X., br. 3/2019., Beograd.,
 17. Gurda, V., Mahmutović, Dž., Iveljić, M., *War crimes prosecution in your own yard: some indicators of the fifteen-year work of the war crimes chamber of the court of Bosnia and Herzegovina*, Monumenta Srebrenica, vol. 10, 2021
 18. Gurda, V., Mahmutović, Dž., Iveljić, M., *Postdejtonsko traganje za pravdom: Suđenja za ratne zločine u Bosni i Hercegovini pred nadležnim sudovima*, Historijski pogledi, br. 6, 2021,
 19. Gruevska-Drakulevski, A., *Kazna doživotni zatvor u međunarodnom, evropskom i makedonskom pravu*, Pravni život-Časopis za pravnu teoriju i praksu, LXVII, br.9/2018., Beograd.,
 20. Grujić, Z., *Life imprisonment as an answer to contemporary security challenges- the (in) adequacy of the retributive approach*, Teme-Journal for social sciences, XLIII, br. 4/2019., Niš.,
 21. Grujić, Z., *Uslovni otpust kod kazne doživotnog zatvora: kritičko preispitivanje novih normativnih rješenja u srpskom krivičnom zakonodavstvu*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd.,
 22. Ilić, P. G., *Marginalije o kazni doživotnog zatvora, uslovnom otpustu i ljudskim pravima*, Kaznena reakcija u Srbiji, IX deo, Beograd, 2019.,
 23. Jocić, D., *Prilog raspravi o kazni doživotnog zatvora i međunarodnim pravnim standardima*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br.1/2021., Beograd.,
 24. Jovanić, G., Nestorović, J., Petrović, V., *Komparacija rizika i recidivizma osuđenih na kaznu zatvora i kućnog zatvora*, Specijalna edukacija i rehabilitacija, vol. 18, br. 3/2019., Beograd.,
 25. Kmet, S., Špernjak, D., *Smrtna in dosmrtna kaznen-emocionalna*

- in filozofska (re)konstrukcija skrajnega kaznovanja*, Revija za kriminalistiku in kriminologijo, Vol. 59., br. 3/2008., Ljubljana.,
26. Kolarić, D., *Krivična dela ubistva-de lege lata i de lege ferenda*, NBP-Žurnal za kriminalistiku i pravo, vol. 20., br. 2/2015., Beograd.,
 27. Konduru, P., *Is Capital Punishment Humane Than Life Imprisonment?*, Law audience journal, vol. 2, issue 6.,
 28. Lerner, C. S., *Life without parole as a conflicted punishment*, The Wake Forest Law Review, vol. 48., Winston-Salem, 2013.,
 29. Lüdtke, F., Aydınoğlu, I., *CISST/TCPS Adressing prisoners with special needs- life imprisonment*, Civil Society in the Penal System / Turkey's Center for Prison Studies, Istanbul, 2020.,
 30. Mihelič, A., Mihelič, L., *Kazen dosmrtnega zapora je kruta, nečlovečna, poniževalna in nedoločena*, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, 2008.,
 31. Munivrana, M., *Univerzalna jurisdikcija*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 13, br. 1/2006., Zagreb,
 32. Novoselec, P., *Temeljne crte novele Kaznenog zakona od 9. srpnja 2003.*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10, br. 2/2003., Zagreb.,
 33. Radulović, D., *Dugotrajni ili doživotni zatvor*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 58., br.1-2/2020., Beograd,
 34. Ranković, N., *(Ne)opravdanost sprovođenja smrtne kazne-kazna ili nagrada?*, Čemu: Časopis studenata filozofije, vol. XVI, no. 27/2020., Novi Sad.,
 35. Rasch, W., *The effects of indeterminate detention: A study of men sentenced to life imprisonment*, International Journal of Law and Psychiatry, vol. 4., 1981.,
 36. Remic, Z., Tibljaš, A., *Dosmrtna zaporna kazna*, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, 2008.,
 37. Ricijaš, N., Balić, S., Benko, S., Čubranić, T., Divanović, D., Golubović, S., Manenica, R., Stergar, M., Suk, J., *Stavovi studenata Zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni*, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, vol. 40., br. 2/2004.,

Zagreb.,

38. Ross, M. A., Kraja, A., *Analysis of the criminal justice system of the criminal justice system of Albania- Report by the fair trial development projec*, OSCE, 2006.,
39. Simović, M., Simović, M., Simović, V., *Sentence of life imprisonment in the law of Bosnia and herzegovina and case law of the European court of human rights*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, vol. 59., br. 1/2021., Beograd.,
40. Stojanović, Z., *Mere bezbjednosti psihijatrijskog lečenja-prinudno psihijatrijsko lečenje kao krivična sankcija*, CRIMEN-Časopis za krivične nauke, V., br. 2/2014., Beograd
41. Stojanović, Z., *Sistem kazni u krivičnom pravu Srbije i potreba njegovog daljeg usavršavanja*, Kaznena reakcija u Srbiji-V deo, Beograd, 2015.,
42. Svedrović, M., *Kriminalnopolitička opravdanost promjena kaznenih sankcija s osvrom na uvođenje doživotnog zatvora i na sustav izricanja kazne*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10., br. 2 /2003., Zagreb,
43. Šelih, A., *Doživotni zatvor i njegovo ukidanje*, Studia Iuridica Montenegrina, Fakultet pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica, Godina III, br. 2/2021.,
44. Šikman, M., Bajičić, V., *Prema najnovijim izmjenama Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Krivično zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta (norma i praksa)-Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Trebinje, 2020.,
45. Testoni, I., Marella, F., Biancalani, G., Cotone, P., Alemanno, F., Mamo, D., Grassi, L., *The Value of Dignity in Prison: A Qualitative Study with Life Convicts*, Behavioral sciences, vol. 10., Basel, 2020.,
46. Tomašević, L., *Crkva i smrtna kazna*, Crkva u svijetu, vol. 37., br. 2/2002., Split.,
47. Thomai, E., *Execution of sentence of life imprisonment in Albania, in violation of fundamental human rights*, Mediterranean Journal of Social Sciences-MCSER Publishing, vol. 8., no. 1/2017, Rome.,
48. Vranj, V., *Krivičnopravna zaštita ljudskih prava osoba lišenih*

- slobode i stanje u praksi kaznenopopravnih zavoda u Bosni i Hercegovini*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LIII, 2010.,
49. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Vijeće Evrope, stupila na snagu 4.11.1950. godine.,
 50. Konvencija o pravima djeteta usvojena na Općoj skupštini UN-a Rezolucijom br. 44/25 od 20. Studenog 1989. godine, stupila na snagu 2. rujna 1990. godine, u skladu s čl. 2., 1577 UNTS 3, Službeni list SFRJ, Međunarodni ugovori, br. 15/1990., Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 12/1993., 20/1997.,
 51. Krivični zakon Bosne i Hercegovine (“Sl. glasnik BiH”, br. 3/2003, 32/2003-ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/2021).,
 52. Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (“Sl. glasnik BD BiH”, br. 10/03, 45/04, 06/05, 21/10. 52/11, 9/13, 26/16, 13/17, 50/18, 19/20).,
 53. Krivični zakon Crne Gore (“Sl. list RCG”, br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i “Sl. list CG”, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013-ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015-dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020).
 54. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (“Sl. novine FBiH”, br. 36/2003, 21/2004- ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017).,
 55. Krivični zakon Republike Hrvatske (“Narodne novine”, broj 125/11, 144/12, 56/15, 61/15- ispr, 101/17, 118/18, 126/19 i 84/21).,
 56. Krivični zakonik Republike Srbije (“Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).,
 57. Krivični zakonik Republike Srpske (“Sl. glasnik RS”, br. 64/2017, 104/2018-odluka US, 15/2021 i 89/2021).,
 58. *Case of Weeks v. United Kingdom*, Application no. 9782/82., 17. March 1986., 2. March 1987.,
 59. Grand Chamber, *Case of Vinter and others v. the United King-*

- dom, Applications 66069/09, 130/10, 3896/10, Judgment of the 9. July 2013.,
60. *Sali Nuredini v. North Macedonia*, Application no. 38823/14., 7. July 2020.
 61. *Taulant Balliu v. Albania*, Application no. 74727/01., 16. June 2005.,
 62. <https://rm.coe.int/16808ef55d>,
 63. [http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Standardi-CPT-a-15-37.pdf](http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/Standardi-CPT-a-15-37.pdf),
 64. <https://apecsec.org/life-imprisonment-pros-and-cons/>,
 65. <https://documents.deathpenaltyinfo.org/pdf/FactSheet.pdf>,
 66. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/8/5/malcanskom-berberinu-potvrđena-doživotna-robija>,
 67. <https://www.021.rs/story/Novi-Sad/Hronika/283171/Ubici-devojke-u-Novom-Sadu-doživotni-zatvor.html>,
 68. <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>,
 69. <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>,
 70. <https://fosm.mk>,
 71. <https://www.slobodnaevropa.org/a/severna-make-donija-%C4%8Deka-presudu-u-slu%C4%8Daju-mon-strum-/31116055.html>,
 72. https://www.legislationline.org/download/id/9232/file/SLOV_CC.pdf,
 73. <https://n1info.si/novice/crna-kronika/sodba-za-trojni-umor-v-gereciji-vasi-mozen-prvi-izrek-dosmrtno-kazni/>,
 74. <http://www.smrtinakazna.rs/sr-latn-rs teme/abolicionizam.aspx>,
 75. <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/303109/Treca-kazna-doživotnog-zatvora-u-Srbiji-Osudjen-jer-je-zapalio-zenu.html>.

LIFE IMPRISONMENT IN THE CRIMINAL LEGISLATIONS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND COUNTRIES OF THE REGION

Amar Lukavačkić, MA

University of Tuzla, Faculty of Law, PhD student

email: amarlukavackic@gmail.com

ABSTRACT

Life imprisonment is a sentence that is imposed for the most serious crimes and the most serious forms of serious crimes (aggravated murder, child abuse, serious forms of rape, genocide, terrorism etc). One of the modern tendencies in criminal law is the introduction of life imprisonment as the better and more humane alternatives to the death penalty. Its introduction replaces the sentence of long-term imprisonment, which may be imposed in some legislations for criminal offenses punishable by life imprisonment. In this regard, the advantages and disadvantages of life imprisonment and the death penalty will be analyzed to determine whether life imprisonment is indeed more humane than the death penalty. The sentence of life imprisonment may, under certain conditions, constitute a violation of the prohibition of torture guaranteed by Article 3. of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is precisely with this sentence that it is most controversial if the person convicted according to national law has no prospects of being paroled after serving a certain number of years, that is, of the same sentence being irreducible. It is important that a person sentenced to life imprisonment has the right to know at the beginning of the sentence what and under what conditions he must do in order to consider his release, as well as to know when his sentence will be reviewed or when he can request it. The paper offers information on the legal solutions of the countries of the region related to this punishment, individual cases from the case law of the European Court of Human Rights and the frequency of sentencing in this area where it is represented.

Key words: *life sentence, death penalty, parole, countries of the region*